

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

WOORD EN WANDEL*

Teksten bij de hand, of Christus voor ogen?

Onder de drie sprekers, die zich op deze Schooldag bezighouden met het thema 'De Bijbel vandaag', heb ik tot taak iets te vertellen over wat de bijbel voor het vak christelijke ethiek betekent – het vak dat ik hier in Kampen doceer. Meer dan eens hebben broeders of zusters tegen mij gezegd, dat ze mij niet benijden met al die ethische kwesties die vandaag aan de orde zijn en die alleen maar in aantal schijnen toe te nemen. Het gaat over abortus en euthanasie, over echtscheiding en al of niet hertrouwen, over homoseksualiteit en incest, over in vitro fertilisatie, orgaantransplantatie en genetische manipulatie. Ze vragen mij dan, of ik nu in al die zaken precies weet wat de bijbel er ons over te zeggen heeft. Ja, heeft de bijbel over al die onderwerpen wel wat te zeggen?

Voordat ik op die vraag inga, wil ik voorkomen dat ik mij hier in de rol van een geïnterviewde plaats, terwijl u alleen maar hoeft te luisteren naar hoe ik als ethicus in al die bijzondere kwesties omga met de bijbel. Want eerst wil ik u een vraag stellen: Wat betekent het voor u dat het Woord van God een lamp is voor uw voet en een licht op uw pad? (Psalm 119,105). Met die vraag hebt u namelijk alle dagen evenveel te maken als ik hier in Kampen. Het kan best zijn dat u persoonlijk nooit wat te stellen krijgt met de door mij genoemde kwesties. Wellicht hebt u nooit openlijk of heimelijk abortus en euthanasie voor uzelf of voor iemand in de familiekring overwogen. U

bent gelukkig getrouwd en kijkt daarom vreemd aan tegen echtscheiding. Het onderwerp genetische manipulatie staat misschien heel ver van uw bed. Laten wij dat even aannemen. Ik moet mij met al die onderwerpen bezighouden, terwijl dit u bespaard blijft. Maar daarmee bent u tijdens mijn toespraak nog niet een belangstellende buitenstaander.

Want voordat ook maar één specifieke kwestie aan de orde komt – bijbel en euthanasie, en ga zo maar door – hebben we allemaal te maken met de oproep van de bijbel om godvrezend te wandelen. Het Woord vraagt om een christelijke wandel. Vandaar mijn titel. *Die* oproep vormt de kern van de christelijke ethiek en het beslissende antwoord op de vraag hoe wij met de bijbel omgaan. Het Woord van God leert ons Christus kennen, en tegelijk daarmee roept het ons op Hem te volgen. Het geloof vraagt om werken; aan de vruchten zal de boom gekend worden. Bent u een christen, of bent u het niet? Zo ja, dan is dat aan uw wandel, aan uw levensstijl te zien. Daarmee hebt u net zoveel te maken als ik in mijn positie als hoogleraar in de ethiek.

De Schrift is niet zomaar een boek waaruit wij teksten kunnen putten om het voor of tegen van bijzondere handelingen te funderen. Zij is het boek van het verbond tussen God en mensen. Zij vertelt ons de geschiedenis van Gods verlossing van mensen door Christus. Zij laat ons zien hoe we door het geloof in de gemeenschap met

HOOFDARTIKEL

Woord en wandel

J. Douma

UIT DE SCHRIFT

De naam van het Kind

A. Geelhoed

KERKELIJK LEVEN

Afscheid van professor Ohmann

R. ter Beek

LITURGIE

Van één naar twee III (slot)

K. Harmannij

AAN DE BROEDERWEG

Prof. drs. H.M. Ohmann

C.J. Smelik

Dieper beleven

G.J. van Middelkoop

BOEKBESPREKING

Als de kerk ter sprake komt

LITERATUUR

Schelden en schreeuwen, razen en tieren, zonder vloeken

Niek Bakker

PERSSCHOUW

W.G. de Vries

UIT KERKEN

Christus zijn opgenomen. Welnu, in deze gemeenschap wordt het christelijk ethos geboren. Als ons het verhaal verteld wordt van Christus en van allen die Hem hebben gevolgd, worden wij bewogen tot handelen: 'Gij geheel anders; gij hebt Christus leren kennen' (Ef. 4,20).

Daarbij wijst de bijbel ons vaak op het voorbeeld dat anderen hebben gegeven en dat wij moeten volgen. Wij worden opgeroepen om te treden in de voetstappen van de heiligen uit het Oude en Nieuwe Testament. Wij worden bovenal opgeroepen het grote voorbeeld, Christus zelf, te volgen.

Laat ik het nu even kras (en daarom eenzijdig, zoals nog zal blijken) zeggen: Om te weten wat we wel en wat we niet moeten doen, hebben we geen teksten nodig, maar het voorbeeld van onze Heiland. Hoe belangrijk het wijzen op het voorbeeld van Jezus is, zoals ons dat in het verhaal van zijn leven op aarde getekend wordt, blijkt o.a. uit het feit dat de apostelen zich voor ethische kwesties vaak niet op teksten beroepen, maar op de houding van onze Here Jezus. In gevallen waarin een eenvoudig beroep op b.v. de Dekaloog duidelijk zou zijn geweest, wijzen zij op ons leven 'in Christus'. De christen moet anders wandelen dan de heiden, niet omdat een van de Tien Geboden dit van hem vraagt, maar omdat hij Christus heeft leren kennen. Aan zijn gemeenschap met Christus kan de christen aflezen wat zijn gedrag en levensstijl moeten zijn.

Ik geef een paar voorbeelden. De christen moet vergevingsgezind zijn, zoals God in Christus hem vergeving geschonken heeft (4,32). De christen moet toetsen wat Christus welbehaaglijk is (5,10). Man en vrouw moeten in hun huwelijk een afspiegeling vormen van de verhouding tussen Christus en zijn gemeente (5,22vv.). Christe-

nen moeten hoererij vermijden, omdat hun lichamen leden van Christus zijn (1 Cor. 6,3vv.). Enzovoorts. Let op Christus, en u weet hoe uw leven er uit moet zien. Wie dus van **harte** Christus aanvaardt, hoeft voor zijn levenswandel geen handleiding met teksten bij de hand te hebben, als hij zijn Heer en Heiland maar voor ogen heeft!

Er is nog iets essentieels, dat aan het voorafgaande onmiddellijk verbonden is. Als we het over de christelijke wandel hebben, gaat het allereerst om onze wandel binnen de gemeente van Christus. Natuurlijk, we moeten ook naar buiten optreden. Maar wie het Nieuwe Testament leest, zal het opvallen hoe vaak er gewezen wordt op wat nodig is om samen gemeente van Christus te zijn. Christelijke ethiek is allereerst gemeente-ethiek. U leest weinig of niets over politieke en economische zaken, over het milieu of over medische kwesties. Die zaken zijn vandaag belangrijk genoeg; maar wanneer we ons afvragen wat het Woord uitwerkt in onze wandel, is de toetssteen allereerst of en hoe we een levend lid zijn van de gemeente van Christus. Opnieuw zeg ik dat we, zonder dat we ook maar één bijbeltekst paraat hebben, heel goed beseffen hoe wijzelf en hoe anderen het beeld van Christus in de kring van de broeders en zusters al of niet vertonen.

De Schrift als gids

Er zijn theologen die beweren dat we de bijbel helemaal niet nodig hebben voor de ethiek. De bijbel, zeggen ze, is er voor het verhaal, niet voor de moraal. U begrijpt dat ik het anders zal zeggen. De bijbel is er voor het verhaal van Jezus Christus; maar aan dat verhaal is een moraal verbonden. 'Gij geheel anders, gij hebt Christus leren kennen'. Het verhaal in de bijbel over onze verlossing in Jezus Christus is dus van beslissende betekenis voor wat wij moeten doen of laten. Nogmaals: onze christelijke moraal rust niet op losse bijbelteksten, maar op dat verhaal over Hem in wie wij geloven. Christus wordt ons voor ogen geschilderd, en daaruit leren we wat we moeten doen.

Betekent dit nu dat wij genoeg zouden hebben aan de vier evangeliën die ons Christus leren kennen, zodat op dit verhaal onze hele christelijke moraal gebaseerd kan worden? Nee, want dan zouden we vergeten dat Christus zelf ons op de totale **Schrift** wijst. Hij heeft immers uitdrukkelijk gezegd dat Hij niet gekomen is om de wet en de profeten te ontbinden, maar om die te vervullen (Matth. 5,17). Hij beroept zich voor een ethische zaak zoals de echtscheiding, op een tekst uit Gen. 2. Hij citeert ook voor andere zaken van onze levenswandel geregeld uit het Oude Testament. Paulus evenzo. De kinderen in de gemeente van Efeze wijst hij op het voorbeeld van Christus: 'Kinderen, wees uw ouders gehoorzaam **in de Here** (Jezus)'. Daar hebt u weer het centrale thema waarop ik zojuist wees. Maar Paulus kan er meteen aan toevoegen: 'Eer uw vader en uw moeder' (Ef. 5,2). En dat staat in de Tien Geboden. Het centrale thema voor de christelijke ethiek, nl. de navolging van Christus, is niet los te denken van de tekst van de hele bijbel.

KERNREDACTIE:

DR. W.G.D. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. K. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre BV, Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes. Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland)
Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

 De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contractarie op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Daarom is het beroep op bijbelteksten voor de vele bijzondere onderwerpen waarmee wij vandaag te maken hebben, ook niet misplaatst. De vraag is wel, hoe we ons dan op de bijbel moeten beroepen. Dat is lang niet altijd eenvoudig. Zijn er voor elk onderwerp wel teksten aan te voeren? Om in het beroep op de Schrift enige orde aan te brengen, heb ik de volgende onderscheiding gemaakt: We kunnen ons beroepen op de Schrift als 1) gids, als 2) wachter en 3) als richtingwijzer.

We kunnen ons beroepen op de Schrift als **gids**. Daarmee bedoel ik dat we in veel zaken ons direct en duidelijk op bepaalde bijbelteksten kunnen beroepen. Zoals in het berglandschap een gids ons vergezelt om het begaanbare pad te wijzen en voor het onbegaanbare pad te waarschuwen, zo functioneert ook de Schrift in veel situaties als gids die ons concreet vertelt wat goed en kwaad is op onze weg. Wanneer iemand steelt, of lui is, of z'n broeder haat, of de zon laat ondergaan over z'n toom in plaats van zich voor de nacht met z'n vrouw te verzoenen, dan weten we allemaal met teksten aan te geven dat dit fout is. Een simpel beroep op een van de Tien Geboden, een citaat uit Spreuken of een woord van Jezus uit de Bergrede, kan in tal van situaties precies zeggen wat de wil van God voor onszelf en voor anderen is. In deze gevallen functioneert de Schrift als **gids**.

Zo mogen we ons ook op het gebod 'Gij zult niet doden' beroepen om principieel ons standpunt in te nemen **terzake** van abortus en euthanasie.

De Schrift als wachter

Maar meer dan eens is zo'n direct gebruik van de Schrift niet mogelijk. Wie het grote verschil in situatie tussen de bijbelse tijd en nu in rekening brengt, zal dat moeten toegeven. Mannen en vrouwen, ouders en **kinderen**, overheid en onderdanen gaan nu anders met elkaar om dan in bijbelse tijden. Vaders huwden hun dochters uit (1 Cor. 7,36)vv.), wat wij voor vandaag vreemd zouden vinden. **Slavernij**, die in de bijbel wel begrensd, maar niet veroordeeld wordt, beschouwen wij vandaag als een kwaad. Voor foltering en deinsden ook goede koningen zoals David niet terug (2 Sam. 12,31), terwijl wij die in strijd achten met de mensenrechten. Vrijheid van godsdienst, of recht om van godsdienst te veranderen, was binnen Israël ondenkbaar. Een democratisch staatsbestel wordt in de bijbel nergens aanbevolen. Vraagt men mij dus, of er vrijheid van godsdienst behoort te zijn, of de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948 acceptabel is, of de arbeiders vijf in plaats van zes dagen bij hun baas moeten werken, of onze kinderen zelf hun levenspartner moeten **kiezen** en niet hun ouders voor hen, dan is in zulke zaken het antwoord niet met een rechtstreeks beroep op de Schrift te geven.

Maar daarmee is de kous niet af. Wanneer de Schrift niet als gids in de door mij omschreven zin kan worden gebruikt, betekent dit nog niet dat zij in zaken als hierboven genoemd, geen rol zou spelen. Want al is de Schrift geen handboek voor allerlei veranderingen en verbeteringen in

onze samenleving, zij is daarom nog wel een **wachter**, die tegen kwade ontwikkelingen waarschuwt. Profeten in het Oude Testament lieten geen blauwdruk na voor politieke en sociale verhoudingen, maar zij stelden wel wantoestanden aan de kaak, waarin God niet geëerd en mensen niet gerespecteerd werden. De Schrift kiest niet voor of tegen democratie en andere zaken die wij vandaag positief waarderen. Maar zij scherpt onze ogen wel voor mishandeling en onderdrukking van mensen, onder welk politiek of economisch systeem dan ook. Als volwassenen en zelfs kinderen economisch worden uitgebuit, komt er een ogenblik dat daar paal en perk aan gesteld wordt. Als oude, patriarchale verhoudingen uit hun voegen barsten, is het niet meer tegen te houden dat vrouwen en kinderen zelfstandiger worden, tot in de huwelijkskeuze toe.

Daarom onderscheid ik het gebruik van de Schrift als wachter van dat van de Schrift als gids. Terwijl de bijbel als gids ons zegt: zo moet het; heeft de bijbel als wachter meer de functie ons te waarschuwen: zo moet het niet. De Schrift waarschuwt ons tegen het verachten van God en het onderdrukken van mensen, zonder daarbij precies te vertellen wat de concrete oplossing is om aan die verachting en verdrukking een einde te maken. Elke tijd vraagt om z'n eigen aanpassingen.

De Schrift als richtingwijzer

Er is nog een derde mogelijkheid om ons op **Schriftgegevens** te beroepen. Naast de Schrift als gids of wachter, zie ik de Schrift ook als **richtingwijzer** fungeren. De Schrift als richtingwijzer geeft aan in welke richting we ons moeten bewegen om het antwoord te vinden op de vraag wat, in concreto, goed of kwaad is. De Schrift als gids en als richtingwijzer verhouden zich tot elkaar als het antwoord zelf tot de **richtlijn(en)** die nodig zijn om het antwoord te vinden.

Neem nieuwe problemen waarmee wij te maken hebben, zoals het milieu-probleem, in vitro fertilisatie, DNA-onderzoek en genetische manipulatie. Heeft de christelijke ethiek, die zich op de bijbel wil baseren, hier wel enige inbreng? De Schrift spreekt er niet over. Maar, al is er geen tekst te vinden die iets met dergelijke ontwikkelingen te maken heeft, er zijn wel bijbelse **thema's** die daarop betrokken kunnen worden. Laat ik een paar voorbeelden geven.

Neem de milieu-kwestie. Ik kan rustig zeggen dat in de bijbel nergens het milieu-probleem wordt besproken. Wanneer iemand mij een tekst voorhoudt over het sabbatjaar, waarin aan het land een heel jaar rust gegund werd, of over een vogelnest waaruit je de jongen mag halen als je de moeder maar laat vliegen, dan heb ik daar weinig of niets aan voor mijn bezinning op het huidige milieu-probleem. Toch zou het vreemd zijn wanneer de bijbel, die over de wereld als Gods schepping, over de mens als beheerder van deze schepping spreekt, niets in het huidige milieu-probleem te zeggen had. De Schrift heeft hierover wel degelijk wat te zeggen. Als wachter waarschuwt zij tegen uitbuiting van de wereld die door God geschapen is

en daarom niet door de mens geruïneerd mag worden. En is zij geen richtingwijzer, wanneer zij ons de mens als rentmeester, dus als beheerder van de schepping, op zijn roeping wijst?

Dat is bijvoorbeeld ook voor een onderwerp als genetische manipulatie van groot belang. Is de mens rentmeester, of is hij schepper naast God, zodat hij de grenzen tussen de soorten kan uitvegen en nieuwe schepselen naar zijn eigen beeld zou kunnen creëren? In mijn boek *Milieu en manipulatie* heb ik **aan** het slot samengevat hoe de mens die zich met genetische manipulatie bezighoudt, behoort te zijn.

Als beheerder van Gods schepping, mag hij *bewerkend* bezig zijn, zodat hij steeds dieper doordringt in de geheimen van de schepping. Genetisch onderzoek verbieden omdat het zo gevaarlijk kan worden, staat gelijk aan het willen ophouden met de boekdrukkunst omdat er zoveel pornografie verschijnt.

Als rentmeester mag de mens ook *helend* bezig zijn. Wanneer via genetische manipulatie op het gebied van de somatische gen-therapie ernstige ziekten kunnen worden genezen of voorkomen, zal dat veel leed en angst kunnen wegnemen.

Als rentmeester moet de mens ook *beschermend* bezig zijn, zodat hij geen genetische therapieën moet accepteren die zonder vernietiging van embryoaal menselijk leven niet te realiseren zijn.

En tenslotte moet de mens als rentmeester *bewarend* bezig zijn, zodat hij Gods schepping in stand houdt en haar niet naar eigen believen ombouwt, ook niet via een genetische eugenetiek.

Deze vier richtingwijzers, die ik alle vier op de Schrift meen te mogen terugvoeren, zijn voor mij een leidraad in de bezinning op de genetische manipulatie en op andere onderwerpen uit de medische ethiek.

Er zijn constante factoren, die voor alle eeuwen gelden en die daarom ook van betekenis zijn voor ons oordeel over de meest geavanceerde wetenschappelijke ontwikkelingen. De Schrift is ons in het aanwijzen van die constante factoren een richtingwijzer in tal van kwesties.

Twee klippen

Ik denk dat het zin heeft dit onderscheid tussen de Schrift als gids, wachter en richtingwijzer te maken. Ik geef dit onderscheid graag voor beter, mits men dan maar met een andere onderscheiding komt! Want goed onderscheiden zorgt ervoor dat we twee klippen **vermijden**. We vermijden enerzijds het biblicisme en anderzijds het dichtklappen van de bijbel, alsof ze voor de ethiek geen eigen boodschap zou hebben.

Het biblicisme, dat teveel doet alsof er voor elk ethisch onderwerp teksten zouden zijn te vinden die ons klip en klaar zeggen wat er wel en wat er niet moet gebeuren, is een onbegaanbare weg. Biblicisme maakt het zich veel te gemakkelijk en heeft ertoe geleid, dat velen uit reactie van geen enkel bijbelberoep meer wilden weten, toen ze zagen hoe funest biblicistisch Schriftberoep kan uitwerken.

Maar een onderscheiding als ik hier gemaakt heb tussen de Schrift als gids, wachter en richtingwijzer, bewaart ons er ook voor om van enig onderwerp in de ethiek te zeggen dat we de bijbel er wel buiten kunnen laten. Ik zal niet zeggen dat ik nooit moeite gehad heb om, bij welk onderwerp dan ook, naar de Schrift te luisteren om te vernemen wat zij daarover te zeggen had. Ik heb mijn moeilijke ogenblikken gehad. Maar nu ik mijn reeks 'Ethische bezinning' onlangs heb afgesloten, kan ik met vreugde en dankbaarheid zeggen dat de belijdenis van de Psalmist: 'Uw woord is een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad' (119,105) ook die van mijzelf mocht zijn.

De lamp en het licht zijn niet van dien aard dat we zelf niet meer behoeven uit te kijken. We zijn ook in onze omgang met de Schrift geen slaven, maar vrije mensen, die in fijngevoeligheid moeten leren onderscheiden waarop het aankomt (Fil. 1,9). Maar met Christus voor ogen en de hele bijbel als gids, wachter en richtingwijzer bij de hand, vinden we onze weg. Waar het Woord is, is ook het enig perspectief voor de goede wandel.

J. Douma

* Toespraak Theologische Schooldag, 29 september 1993.

Abonnementsgeld over 1994

*Geachte abonnee,
Eén dezer dagen ontvangt u de acceptgiro
waarmee u het abonnementsgeld over de
komende periode kunt voldoen.*

*Omdat de PTT de posttarieven heeft
verhoogd, zijn we genoodzaakt de
abonnementsprijs dienovereenkomstig aan
te passen.*

*W e danken u bij voorbaat hartelijk voor uw
tijdige betaling!*

**Uitgeverij
OOSTERBAAN & LE COINTRE BV.**

DE NAAM VAN HET KIND

(Want een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven.) en de heerschappij rust op zijn schouder en men noemt hem Wonderbare Raadsman, Sterke God, Eeuwige Vader, Vredevorst.

Jes. 9 : 5

(...vrede op de troon van David. tot in eeuwigheid, vs. 6.)

In deze dagen, waarin het volk in zo diepe geestelijke duisternis gekomen is van Assyrië's macht en afgodendienst, die ook in Israël waardering en navolging vond, weet Jesaja: Juda gaat naar de ondergang. Politiek gezien komt Davids rijk er niet meer bovenop, maar toch heeft Juda toekomst.

Want Jesaja ziet terug op de belofte van God door de profeet Natan aan David: 'dan zal Ik uw nakomeling, uw eigen zoon, na u doen optreden, en Ik zal zijn koningschap bevestigen... Hij zal Mij tot een zoon zijn' (2 Sam. 7 : 12, 14).

Dan kijkt Jesaja vooruit in de toekomst en ziet die belofte werken. En dan kan hij zo wel zeggen: nu komt ook het Kind dat het grote genadegeschenk van God zal zijn om de belofte te verwirkelijken. Want 'een Zoon is ons gegeven'. Wanneer in de toekomst deze Zoon van David geboren wordt, dan komt het goed. De geboorte van het Kind alleen al is zo belangrijk omdat de kracht van Gods Woord er achter zit.

Wat dit Kind allemaal tot stand zal brengen? Daarvan hoeven we nu nog niet eens de finesses te weten om er blij en rijk mee te zijn. Want al direct bij de geboorte en de naamgeving weten we dit: God is bezig; Hij zit niet stil, maar gaat door met zijn verlossingswerk. Zijn belofte wordt heerlijk vervuld, Davids Zoon komt en de heerschappij – het **koningschap** – zal op hem rusten. Daar daagt het licht! Dat Kind zal een bron van kracht zijn tegen de aanstormende wereldmacht. Een Kind is ons geboren. Het herstel komt niet in aardse verwachtingen, maar in wat méér is: het **Koninkrijk** der hemelen komt!

Wat van deze Zoon gezegd wordt, gaat de gewoon menselijke perken zover te buiten, dat de profeet hier niet een aards vorst op het oog kan hebben. Hij bedoelt rechtstreeks de grote Koning van de toekomst. De Messias. En daarom kan Jesaja spreken van een groot licht en van grote vreugde, die heel het volk ten deel zal vallen. Hij blijft met zijn gedachten niet staan bij het tere kindje, maar 'ziet' vooruit in de toekomst die nog in nevelen gehuld is.

Hij licht een tip van de sluier op, maar onthult het niet helemaal. Ja, Jesaja is profeet en spreekt dit alles onder inspiratie door de Heilige Geest.

Er is een kindje geboren op aard'. Meer staat er **niet**; en dan nog vier namen.

Net zoals in de apostolische geloofsbelijdenis: **Jezus; Christus; Gods Zoon; onze Here**. Dat is een evangelie van enkel maar namen. Zo ook hier.

Een kind is ons geboren, maar het zijn allesbehalve kinderlijke dingen die hier van hem gemeld worden. Want er worden namen van dit kind bekend gemaakt, waarin hij getekend wordt naar wezen en naar werk. Dat is immers **de grote betekenis van een naam** in die tijd en in die wereld, zeker als die namen door God geopenbaard worden. Dan is het voor de karakterisering van de regering van deze 'ideale' Koning van de toekomst voor Israël.

Men zal zijn **eerste** naam noemen: Wonderbare Raadsman, of: Raadsman van wonderen. Duidelijk horen we hier dit in: God is wonderlijk van raad, groot van beleid (Jes. 28 : 29) en dat zal in het leven van dit Wonderkind werkelijkheid worden als nooit tevoren. Zeker, Jahwe heeft al eeuwenlang wonderen voor zijn volk verricht, maar als de kerstdag aanbreekt, gaan Gods wonderen van verlossing hun hoogtepunt bereiken. Dit Kind gaat de Raad Gods over onze verlossing niet alleen helemaal aan ons bekend maken, maar ook uitvoeren. Naar de Raad van God gaat Hij ons een volkomen verlossing **verwerken**. Dat komt uit in de bescherming tegen alle vijanden, maar nog veel rijker in de verlossing van al onze zonden.

En zijn **tweede** naam is: Sterke God. Dat is de naam die in het Oude Testament vaak aan God zelf gegeven is. Dat God machtig is tot verlossing van zijn volk, is al vaak gebleken.

Maar Gods almacht gaat na kerst pas in al zijn volheid voor ons schitteren in Hem, die Hij zijn Zoon noemt. In het kerst-Kind gaat de goddelijke almacht over ons lichten. De HERE gaat de knoet van alle vijanden die ons opjoeg, niet alleen als de donkere wolken van de wereldmachten zich boven onze hoofden samenvakken, maar ook 'het juk en de stok' van de duivel, de wereld en ons eigen vlees, verbreken als op Midiansdag.

Zijn **derde** naam heet: Eeuwige Vader (letterlijk: Vader der eeuwigheid). Dat betekent: deze Koning zal een vader zijn voor zijn volk. Een vader in zijn opvoeding en kastijding, maar een vader ook in zijn zorg voor al zijn onderdanen, die Hij zijn kinderen noemt. En dat zal Hij zijn voor eeuwig. Dat is het! Voor altijd zal Hij zijn kinderen in nood verlossen en de verdrukker verbreken.

Kortom, alles komt neer op de *laatste* benoeming: Vrede-vorst (= Salomo). Dat wil zeggen: de vrede van Ps. 72 (recht voor de verdrukten, redding voor de armen, het bloeien van de rechtvaardigen), zal neerdalen over zijn volk. Daarom mogen we op het kerstfeest zingen van 'vrede op aarde'.

Dat is de 'christelijke vrede' (= van Christus). Misschien een vreemde vrede. In een wereld die bruist van oorlogsgeweld en terreur. Want deze Vredevorst is gekomen om het zwaard te brengen op de aarde (**Matt. 10 : 34**). Maar toch ook *Zijn* vrede. Vroeger, in Jezus' dagen, werd er wel gesproken van de 'Romeinse vrede'. Dat betekent niet, dat tengevolge van de invloed van het Romeinse rijk alle volken in volle vrijheid en vrede onderling naast elkaar konden leven, maar integendeel, dat alles onder Rome moest en zou bukken. Vanzelf, dan was er geen oorlog. Wij hebben gekend de 'Duitse vrede'. Dat betekende: Duitsland over alles! Iedereen aan de Duitsers onderworpen. Natuurlijk bleef er dan geen oorlog over op het laatst. Alles onder hun knoet, hun juk en hun stok. Dan waagt geen mens het meer om daartegen op te komen.

En – hoe wonderlijk het ook klinkt – zoiets is nu ook met de 'christelijke vrede' bedoeld. Alles onder Christus, Gods gezalfde Koning in Sion. Alles loopt uit op wat we in Zondag **19 H.C.** belijden: Christus gezeten aan de rechterhand van God, als het Hoofd van zijn christelijke kerk, door wie de Vader alle dingen regeert. En wie het er niet mee eens is, moet weg van de (nieuwe) aarde. Alles vreest voor zijn macht; alles ducht zijn kracht. Iedereen buigt zich voor Hem neer. Dàt is de vrede van Christus. Dan is er geen tegenstander meer. Dan zal God alles zijn in allen. Daar loopt alles op uit.

Maar dan in recht en gerechtigheid en niet onder knoet en stok. Het grote en principiële verschil is, dat in Gods koninkrijk de christenen zijn regering *vrijwillig* aanvaarden. De Romeinse en de Duitse 'vrede' kenden geen vrede door recht. Die kenden alleen het 'recht' van de sterkste. En dat is geen echt recht. Maar de christelijke vrede kent wel gerechtigheid. Dat is het grote verschil. **Weest** dan niet bevreesd op kerstfeest voor de wereldmachten van deze aarde. Niet voor politieke onweerswolken. Maar wel voor de geestelijke duisternis van de boze machten die in de lucht zitten (Ef. 6 : **11-18**). Wees daar bang voor, voor u en de kinderen. Het komt er maar op aan, dat we met de **HERE** leven en Hem niet tegen ons in toom doen ontbranden. Dat is de vrede-boodschap voor het kerstfeest. Luister naar de wet en de getuigenis van de **HERE** (Jes. 8 : 20), dan alleen zal er dageraad, toekomstperspectief zijn.

A. Geelhoed

AFSCHEID VAN PROFESSOR OHMANN

Afgelopen maandag, 6 december, heeft prof: Drs. H.M. Ohmann in de Stadsgehoorzaal van Kampen zijn afscheidscollege gegeven. Prof: Ohmann heeft vanaf september 1981 aan de Theologische Universiteit les gegeven in de oudtestamentische vakken. Hij had daarvoor hetzelfde vakkenpakket al tien jaar lang onderwezen aan het theologische college van de Gereformeerde Kerken in Canada in Hamilton (Ontario). Dit jaar werd hij 65 en daarom heeft de generale synode van Ommen hem op zijn verzoek geëmeriteerd.

Professor Ohmann in zijn Canadese jaren.

Het college ging over Jesaja 65 : 17a: 'Zie, Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde', met als ondertitel: enige opmerkingen met betrekking tot de toekomstverwachting in het slot van Jesaja. Deze onderwerpkeus sluit prachtig aan bij wat prof. Ohmann tot op dit moment heeft laten horen en lezen.

Schepping Jesaja en de blik vooruit

In de eerste plaats: God spreekt over zichzelf als schepper, ook als Hij verlossing belooft en bewerkt. Dat is een soort rode draad in het werk van prof. Ohmann geworden. Op vele plaatsen heeft hij de lof gezongen op de Schepper die sprekend schiep en sprekende zichzelf als het ware voor altijd op deze bepaalde schepping heeft vastgelegd. God is in al zijn woorden en daden aan dit begin trouw gebleven.

Ten tweede heeft prof. Ohmann verschillende keren duidelijk laten merken hoezeer hij in het bijzonder door het boek Jesaja gegrepen is. Zijn inaugurele rede in Kampen ging erover. Vele jaren heeft hij college gegeven over Jesaja. Hij schreef er gedurende zijn Kamper tijd een boek over en artikelen. Juist in dit bijbelboek maakt God duidelijk dat Hij zijn scheppersmacht inzet voor de verlossing van zijn volk en andersom: dat de verlosser van Israël zijn optreden als verlosser niet tot Israël beperken kan, omdat Hij de schepper van hemel en aarde is.

Ten derde is prof. Ohmann altijd geïnteresseerd geweest in wat de oudtestamentische gelovige weten en verwachten kon. Het Oude Testament kijkt vooruit naar wat er voorbij de dood komt, en door de profeten nog verder vooruit de toekomst in. Het volk rekende erop dat hun God hen niet zou verlaten, ook niet na het sterven. Het verwachtte iets buitengewoons van de Here, iets wat nog niet eerder gezien is (zie bijv. Jes. 65 : 17b), om alles wat krom getrokken was in zijn schepping weer recht te zetten. Prof. Ohmann heeft zich proberen in te leven in wat de oudtestamentische gelovigen voor zich zagen.

Een levendige voorstelling

Dat laatste is trouwens toch een sterk punt van prof. Ohmann. Hij heeft altijd geprobeerd in de huid van de oudtestamentische mens te kruipen. Dat is voor de twintigste-eeuwse prediker en luisteraar naar het Oude Testament dikwijls een probleem: het Oude Testament speelt zich af in een andere, onvoorstelbare wereld. Hoe breng je die dichterbij? Die vraag is verplicht, want het Oude Testament is wel een oud boek, maar het bevat een boodschap voor ons vandaag.

Een goede manier is, je te realiseren dat de Here toen omging met gewone mensen, met gevoelens en overwegingen die sterk lijken op de onze. Ze liepen op twee voeten misschien in een wat ander landschap en ander klimaat rond, maar op dezelfde aarde. Dus probeer je als luisteraar een zo levendig mogelijke voorstelling te maken, en als verkondiger doe je je best om daarvoor de bouwstenen aan te dragen.

Het is aardig om te beseffen, dat prof. Ohmann op dit

punt de kring rond maakt. De eerste oudtestamenticus aan de theologische (toen nog:) school was Maarten Noordt-zij. In een tijd dat iedere zichzelf respecterende oudtestamenticus ervoor oppaste om zijn handen vuil te maken aan iets als de archeologie van het bijbelse land, was hij daarin als een van de eersten in dit land juist hevig geïnteresseerd. Ook ijverde hij voor studie in de talen en geschiedenis van Assyrië, Babylonië en Egypte. Hij vond het de moeite waard te proberen 'de beide delen van het Woord Gods *in hun eigen koloriet* goed te verstaan', zoals hij zelf zei. De beroemde Leidse hoogleraar Abraham Kuenen begroette Arie Noordt-zij (die later de oudtestamentische leerstoel kreeg aan de Rijkuniversiteit van Utrecht) met de woorden: 'Dus bent U de zoon van dien meneer in Kampen, die gelooft in die potten en pannen?'

Karakteristiek

Inmiddels kun je het een karakteristiek van gereformeerde oudtestamentische wetenschap noemen: dat je bij de uitleg rekening houdt met de omstandigheden, de omgeving, de taal, het godsdienstig klimaat, de geestelijke horizon van het volk van God in de tijd van het Oude Testament. Dat is van belang voor het begrip van wat er te lezen is, en ook voor het bepalen van het eigene, het unieke van de wereld die God door zijn Woord voor zijn volk opent. Je brengt de historische afstand in rekening om het Oude Testament vandaag te kunnen lezen. Zo gezien sluit prof. Ohmann aan bij de 'school' van Maarten Noordt-zij. Prof. Ohmann neemt afscheid, maar we hebben redenen te verwachten dat met zijn vertrek geen tijdperk wordt afgesloten. De synode van Ommen benoemde G. Kwakkel

Omslagen van 'Een sprekend begin' en 'Een levendige voorstelling'.

tot opvolger. Deze werkt al sinds 1987 aan de Theologische Universiteit voor o.m. Hebreeuwse en bijbelse oudheidkunde. Hij is de eerste Kamper oudtestamenticus die al oudtestamenticus was voordat hij ertoe benoemd werd. Hij heeft zowel van prof. Ohmanns voorganger H.J. Schilder als van Ohmann zelf les gehad en heeft een doctoraal examen met als hoofdvak Oude Testament afgelegd. Nu bereidt hij zich voor op een promotie. Prof. Kwakkel is 34 jaar jong en we hopen van **ganser harte** dat hij vele jaren **krijgt** om de uitleg van het Oude Testament ten dienste van de kerken te onderwijzen aan de predi-

kanten. Die vele jaren heeft hij nodig, want het is een enorm 'vakgebied'. Eigenlijk veel te groot voor één man, al is er dan plaats voor een docent semitische talen. Iemand erbij zou geen kwaad kunnen. Maar als dat niet meteen kan, zou het al mooi zijn wanneer er enige samenwerking en coördinatie van de grond kon komen met wetenschappers in binnen- en buitenland, die principieel op dezelfde lijn zitten. Ik ben me ervan bewust, dat ook dat werk en tijd kost. We zijn langzamerhand toe aan de geschiedschrijving van ruim een eeuw confessioneel-gereformeerde uitleg van het Oude Testament in Nederland, ook om de balans te kunnen opmaken aan het begin van een nieuwe eeuw.

Twee Ohmann-boeken

Een feestelijk moment bij het afscheidscollege was de aanbieder van twee boeken aan prof. Ohmann. Beide boeken hebben, gezien de uitvoering, duidelijk met elkaar te maken. Het is een soort tweeling.

Het ene is een boek waarin opstellen van prof. Ohmann zelf zijn verzameld. Dit is samengesteld op initiatief van de studentenvereniging *Fides Quadrata Intellectum*. Het bevat verschillende (bijgewerkte) opstellen van prof. Ohmann. Het heet *Een levendige voorstelling*. Er is een goede doorsnee te vinden van het werk van prof. Ohmann met o.a. hoofdstukken over de oosterse godsdiensten, over leven en dood in het Oude Testament, de schepping en koning David.

Een bundel aanbieden aan een afscheid nemende hoogleraar met opstellen door hemzelf geschreven, is vaker gebeurd. Het is een waardevolle traditie geworden bij *Fides Quadrata Intellectum* met de titels *Een heilige natie* (L. Doekes, 1980), *Het kerkschip biedt behouden vaart* (H.J. Schilder, 1981), *Een uitgemaakte zaak* (J. Kamphuis, 1987), *Bevindingen* (C. Trimp, 1991). We hopen dat de Kamper studentengemeenschap op dit punt actief blijft. *Een levendige voorstelling* neemt zijn plaats met ere in.

Het andere boek is wat heet een afscheidsbundel. Vrienden en leerlingen hebben een opstel geschreven over een onderwerp uit het Oude Testament of daarmee verband houdend. Die opstellen zijn gebundeld en opgedragen aan prof. Ohmann. Dit boekje opstellen heet *Een sprekend begin*. Het werd aangeboden door Ohmanns opvolger prof. Kwakkel, die ook deel uitmaakte van de redactie.

Een bundel aanbieden met opstellen van leerlingen en vrienden is nog een vrij pril gebeuren in Kampen. De eerste bundel waar ik van weet was *Bezielde verband* (J. Kamphuis 25 jaar hoogleraar, 1984), de tweede *Ambt en aktualiteit* (afscheid C. Trimp, 1992). Dit verschijnsel heeft te maken met de zegenrijke omstandigheid dat hoogleraren lang genoeg hun werk mogen doen om leerlingen te maken op hun vakgebied en lang genoeg leven om daarvan vruchten te zien.

De bundel voor prof. Ohmann bevat 18 uiterst gevarieerde opstellen en een beschrijving van wat er van zijn hand in druk is verschenen, een 'bibliografie'. Niet alle schrijvers zijn leerlingen van prof. Ohmann, maar de waarde-

ring voor zijn persoon en kennis is duidelijk. De brede vertegenwoordiging vanuit Canada zal prof. Ohmann goed doen.

Onderweg met het Oude Testament

De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben het Oude Testament altijd hoog gehad. Want daar laat hun levende God, hun Schepper en Verlosser, zich ontmoeten. Dat moet zo blijven. Het Oude Testament heeft de gelovige van alle tijden veel te bieden. Prof. Ohmann heeft dat willen laten zien.

We spreken de wens uit dat hij met schrijven en onderwijzen nog lang mag doorgaan. Over de schepping, dat sprekende begin. Over de geschiedschrijvingen de profetie van het Oude Testament. We hopen dat we nog een paar boeken van deze betrouwbare leraar mogen meenemen naar de eenentwintigste eeuw.

De profeten hebben ook die eeuw gezien en wat daarna komen zal. Hun woord is bewaard om het volk van God te begeleiden naar de dag dat Vader, Zoon en Geest een nieuwe hemel en een nieuwe aarde uit de as en het stof van de oude tevoorschijn roepen. Die dag zal alle voorgaande overtreffen. De profeten en al hun leerlingen zullen zien wat ze al gehoord hadden en zich eeuwig verbazen en verheugen.

R. ter Beek

Nadere gegevens over de genoemde 'tweeling': H.M. Ohmann, *Een levendige voorstelling. Verzamelde opstellen*, Kampen: Van den Berg, 1993; paperb. 198 blz.; prijs f 34,50; ISBN 90-6651-158-3.

R. ter Beek, E. Brink, C. van Dam, G. Kwakkel (red.), *Een sprekend begin. Opstellen aangeboden aan prof. drs. H.M. Ohmann*, Kampen: Van den Berg, 1993; paperb. 232 blz.; prijs f 39,50; ISBN 90-6651-157-5.

(Hoog)leraren Oude Testament in Kampen

A. Brummelkamp (1854-1875, hij gaf ook Nieuwe Testament en diverse andere vakken)

M. Noordzij (1875-1912)

J. Ridderbos (1913-1944, aan de Oudestraat verder gewerkt tot 1950)

B. Holwerda (1946-1952)

H.J. Schilder (1953-1981)

H.M. Ohmann (1981-1993)

Wegens ziekte van de schrijver kan het slotartikel over de afbakening van de ambten helaas niet in dit nummer geplaatst worden. Omdat het volgende nummer een themanummer is, zal bedoeld artikel D.V. geplaatst worden in het nummer van 25 december a.s.

Redactie

VAN ÉÉN NAAR TWEE III (slot)

Doop en avondmaal zijn niet hetzelfde. De doop is symbool van Gods roepstem; bij het avondmaal mogen we ons gelovige antwoord tonen.

Evenmin is bij het avondmaal het brood gelijk aan de beker. Het brood vertelt ons van het offer van Christus; de beker stelt ons in de gelegenheid om daar onze feestelijke dankbaarheid voor te tonen.

Dat was de teneur van de beide voorgaande artikelen over dit onderwerp. In een laatste artikel moet ik nu nog wat nuances aanbrengen. Die nuances zijn nodig om een goed zicht te **krijgen** op de stuwende kracht, die doop en avondmaal ons willen geven. De drang van één naar twee: het begint steeds bij de roep van God, het loopt steeds uit op onze gelovige instemming.

Het is namelijk niet zo, dat die roep van God en die gelovige instemming van onze kant los naast elkaar staan. Het is niet zo, dat de doop alleen maar spreekt over Gods roepstem, en het avondmaal alleen maar over ons gelovige antwoord. Het is evenmin zo, dat het **avondmaals**-brood alleen maar verwijst naar wat de Here doet, terwijl de beker alleen maar zou zeggen, wat wij nu in geloof mogen doen.

Zou dat wel het geval zijn, dan was elke stuwende kracht eruit verdwenen. Je zag dan wel dat het bij God begint, je zag ook wel dat het moest eindigen met een tweezijdig verbond, maar de weg van het een naar het ander bleef in de mist.

Maar gelukkig is er meer te zeggen. De roep van God en het antwoord van ons blijken voortdurend innig aan elkaar verbonden te zijn. Bij elke stap langs de weg van doop en avondmaal stuit je op het fundament van Christus als gave van God. Maar ook bij elke stap zie je de Geest werken aan de vernieuwing van ons leven. En het mooie is: hoe verder je voortgaat op die weg van de sacramenten, hoe meer die vernieuwing van ons leven gestalte **krijgt**. De roep van God in Christus, die blijft van begin tot eind even krachtig. Maar ons leven in geloof, je ziet het groeien!

Laten we die route daarom nog eenmaal lopen.

De doop maakt levend

Dan beginnen we dus bij de doop. Die doop is vol van Gods aktiviteit: Hij maakt ons in Christus rein van alle zonden.

Wij blijven daar op dat moment nog passief onder. We ontvangen slechts. We krijgen een mooi cadeau van de drieënige God. Alleen, als we dat cadeau open maken, kunnen we er toch niet onberoerd onder blijven.

Want dan zien we de Vader die ons weer aanneemt als zijn kinderen. Dat betekent dat ook bij ons het roer om moet: niet langer leven als mensen zonder God, maar ons weer bekeren tot onze hemelse Vader. Leven als zijn kind. Verder ontdekken we de Zoon van God, die met zijn volmaakte offer de weg heeft geëffend waarlangs wij weer tot God kunnen komen. De Vader wil ons weer als kinderen aannemen, en door de Zoon kan dat nu ook. De deur staat uitnodigend open. Dan kun je toch niet stil blijven zitten! Tenslotte komt daar de Geest op ons af. Die grijpt ons in het hart. Die prikkelt ons om op te staan, door de deur van Christus, naar de troon van de Vader. Wat kun je dan anders doen dan gehoorzaam gaan?

Zo blijft wel gelden dat bij de doop alleen God actief is. Maar het is meteen al duidelijk dat die aktiviteit wel moet overslaan naar onze kant. De doop is een eenzijdige werking van onze Here. Maar dan wel met een aanzuigende werking op ons.

De Heidelbergse Catechismus geeft steun aan deze leer. In zondag 26 zegt hij dat de doop ons ervan verzekert, dat we gewassen zijn met het bloed van Christus en met de Geest van Christus. Door het bloed van Christus hebben we vergeving van onze zonden; maar door de Geest van Christus worden we vernieuwd en geheiligd aan God.

Daarmee wil de Catechismus overigens niet beweren dat de doop een dubbel-functie heeft: vergeving en vernieuwing naast elkaar. Eerder stuiten er hier op een taalvorm die de Catechismus wel vaker gebruikt: twee termen, die elkaar aanvullen, om te laten zien hoe intens het allemaal is (voorbeelden zijn onder meer zondag 7, het geloof als 'weten en vertrouwen', en zondag 25, de sacramenten als 'teken en zegel'). De tweede term is dan vaak een toespitsing van het eerste.

Voor de doop kunnen we dat zo verwoorden, dat de reiniging door het bloed van Christus zo diep gaat, dat zelfs zijn Geest ons hart vernieuwt. De vergeving schept ruimte voor de vernieuwing. We krijgen dan ook pas werkelijk deel aan de vergeving, als we geheiligd zijn door de Geest.

Zo zien we ook in de Catechismus de stuwkracht van één naar twee. Het begint eenzijdig aan de kant van God. Maar die zet wel zoveel in, dat wij niet dood kunnen blijven. De doop zoekt het samenleven van twee partijen. God met ons.

Het brood dat wij breken

De weg voert van de doop naar het avondmaal. Daar, aan het avondmaal, mag openbaar worden dat God niet ver-

geefs geroepen heeft: wij verkondigen daar in geloof de dood van onze Here.

Toch kan het avondmaal niet worden beschreven als puur een activiteit van onze kant, een maaltijd die wij op touw zetten. Dat blijkt meteen al bij de eerste ronde: we **krijgen** brood. Dat brood is afbeelding van het lichaam van Christus, dat Hij voor ons gegeven heeft.

Het avondmaal begint dus weer met aandacht te vragen voor Gods daden. Het draait allemaal om het offer van zijn Zoon.

Maar het brood vraagt daar dan wel *ónze* aandacht voor. Het wordt ons in handen gegeven. Wij moeten het aannemen. Wij moeten het eten. Zo worden we gedwongen om het offer van Christus niet langer te negeren, maar er gelovig uit te leven.

Dat is de dynamiek van het avondmaalsbrood: Christus geeft Zich aan ons, en Hij komt daarbij zo dicht bij ons, dat we gedwongen worden om toe te happen. Letterlijk zelfs. Bij de doop kun je nog zeggen dat een mens passief blijft. De doop geeft wel aanzet tot activiteit aan onze kant, maar op het moment van de doop zelf is die **akti**viteit nog niet vereist. Dat wordt bij het avondmaal anders. Meteen al bij het brood. Want we moeten het breken. We moeten het aanpakken en eten.

Paulus verwoordt dit in 1 Korintiërs 10 : 16, 17 als volgt: 'Is niet het brood, dat wij breken, een gemeenschap met het lichaam van Christus? Omdat het één brood is, zijn wij, hoe velen ook, één lichaam; wij hebben immers allen deel aan het ene brood'.

Bij de instelling van het avondmaal was het Christus, die het brood brak. Hij deelde uit. Maar Hij zei er toen al bij: 'doet dit'. En dus weten we wat ons te doen staat nu Hij niet meer bij ons is, maar in de hemel: wij breken nu het brood, zoals Christus ons dat geleerd heeft. **Wij** breken het. Op bevel van Christus worden wij actief. We kopen een brood bij de bakker. We breken het en nemen er allemaal een stuk van. Zo nemen we allemaal deel aan dat ene brood. Waarom? Omdat we zo te kennen geven, dat we allemaal willen delen in die ene Christus. We willen zijn lichaam vormen.

Het breken van het brood heeft dus geen betrekking op iets als het gebroken zijn van Christus' lichaam aan het kruis: zoals het brood gebroken wordt, zo zou Christus gebroken zijn.

De apostel Johannes heeft al met nadruk naar voren gebracht, dat Jezus' beenderen juist niet gebroken werden. Hij werd bewaard voor de opstanding. Als dat de Bijbelse boodschap is, doen wij er verstandig aan om het breken van het brood niet in verband te brengen met een gebroken Christus.

Eerder kun je zeggen dat het breken van het brood iets breekt bij *óns*. Christus brak het brood om het zijn discipelen te geven. Zo brak Hij door hun onbegrip en ongeloof heen. Ze moesten Hem aannemen zoals Hij Zich gaf. Hetzelfde gebeurt als wij nu het brood breken: ook wij

breken nu door ons pantser van ongeloof heen. We **grij**pen naar Christus.

'Het brood dat wij breken, is de gemeenschap met het lichaam van Christus.' Dat betekent: wie het brood breekt doet dat om zich aan Christus te binden.

Het nieuwe verbond in Christus' bloed

Maar het kan nog sterker. Dat blijkt als we verder lopen op de weg van het avondmaal: we komen **dan** bij de beker. In het vorige artikel is daar al veel over gezegd. De beker is bij uitstek het middel waardoor wij in geloof actief worden gemaakt. Het is de beker die we drinken. Het is de beker waarover wij de dankzegging uitspreken. Het is de beker van het nieuwe verbond. Het is de beker 'na de maaltijd', die de feestelijke afsluiting mag vormen.

In zoverre is de beker een hele stap verder dan het gebeuren bij het brood. Ook bij dat brood blijven we niet passief. We moeten het breken en zo tot ons nemen. We worden gedwongen om actief aandacht te geven aan het offer van onze Here. Maar in de beker **krijgen** we de ruimte om onze blijdschap daarover volop te uiten. Gaat het bij het brood vooral om het gehoorzaam aannemen, bij de beker wordt dat verdiept tot het gelovig aangrijpen en beleven, het dankbaar belijden en bezingen.

Nogmaals wil ik stellen dat we het verschil natuurlijk niet mogen overdrijven. Het is werkelijk niet zo, dat bij het breken van het brood de dankbare vreugde nog geen ruimte **krijgt**. Maar het is wel zo, en de gegevens in het vorige artikel bewijzen dat, dat de beker daar in het bijzonder voor gegeven is. Dus mogen wij het uiten van onze geloofsblijdschap daar in het bijzonder aan verbinden.

Ondertussen blijft ook bij de beker de grondslag voor de blijdschap liggen in al Gods werk. Christus noemde de beker immers 'het nieuwe verbond in mijn bloed'. Het bloed van Christus is de ware dorstlesser. Alleen in zijn dood ligt ons behoud. Alleen in zijn leven ligt onze vreugde.

Zo loopt door heel het sacraments-gebeuren de rode draad van Gods gave in Christus. Dat evangelie wordt gebracht in de doop, in het avondmaalsbrood, en in de beker. Onverminderd in kracht. Gelukkig maar.

Het enige wat verandert is de reactie aan onze kant. Van passiviteit bij de doop wordt dat tot gehoorzaam breken bij het brood tot feestelijke jubel bij de beker.

Zo komt het venster open te staan naar de toekomst, als Gods rijk vol is geworden. Christus heeft beloofd dat Hij er dan weer bij zal zijn, om samen met ons te eten en te drinken. Het is in dat verband dat Hij enkele woorden wijdt aan de inhoud van de beker: 'vrucht van de wijnstok'. Dat is een feestelijke benaming. Een naam die niet allereerst verwijst naar de bitterheid van bloedvergieten, de bitterheid van zijn dood, maar meer naar het feest van zijn opstanding, zodat wij kunnen leven in Hem. Het is een naam waarmee Christus zelf de beker van het nieuwe verbond een gouden rand gegeven heeft.

K. Harmannij

PROF. DRS. H.M. OHMANN

emeritus –

Off maandag 6 december jl. – de 139e Dies Natalis – gaf prof. drs. H.M. Ohmann zijn afscheidscollege aan de Theologische Universiteit in Kampen. Daartoe was een academische samenkomst belegd in de Stadsgehoorzaal in Kampen.

Hieronder volgt de tekst van de toespraak die de president-curator hield na het uitspreken van het afscheidscollege.

Hooggeachte professor Ohmann,

Nu u na uw afscheidscollege plaats hebt genomen, samen met uw vrouw, op het podium van deze zaal en de schijnwerpers in letterlijke zin op u beiden gericht zijn, is het een goed moment om u namens het curatorium en zo ook namens alle Gereformeerde Kerken in ons land hartelijk en christelijk te danken voor alles wat u in uw dienst gedurende 12 jaren hebt verricht in de kracht en door de genade van de Here.

In 1980 werd u door de Buitengewone Generale Synode van Arnhem tot hoogleraar benoemd, 'met volledige eenparigheid', zoals de Acta vermelden. De kerken kenden u als dienaar des Woords, zij wisten van uw studie aan de Universiteiten van Gent en Groningen, zij verheugden zich ook over uw 9-jarige onderwijservaring aan het Theological College van onze zusterkerken in Canada. Daarom verleenden de kerken u de leeropdracht met groot vertrouwen en met hoge verwachting. Daarin werden zij niet beschaamd.

De generale synode van Ommen 1993, die u emeritaat verleende, sprak in haar dankwoord over uw 'trouw en ijver' in uw dienst. Wij willen ons vanmiddag graag bij die woorden aansluiten. In die dank willen we ook graag uw vrouw betrekken, omdat zij u tot grote steun is geweest, in de pastorieën van enkele gemeenten, als ook bij de academische arbeid in Canada en Nederland. Mevrouw Ohmann, u hebt uw plaats en taak naast uw man met toewijding en met eer vervuld. We zijn u daarvoor bijzonder erkentelijk. Hartelijk en meelevend was u aanwezig in de gemeenschap van de universiteit en ook van de plaatselijke gemeente hier in de afgelopen jaren.

Misschien zult u 't nu gaan meemaken dat uw man meer thuis is dan vroeger en meer in de huiselijke woonkamer verblijft. Ik geef direct toe dat daarmee niet alles gezegd is, want – zo heb ik vorige week nog bij u thuis mogen constateren – zijn stoel in de woonkamer staat ingebouwd tussen stapels boeken rondom, voor en achter, links opzij en rechts opzij. Ook in de woonkamer zal hij dus realiter vele uren afwezig zijn.

Overigens gaven die stapels boeken mij opnieuw, prof. Ohmann, een duidelijk beeld van uw persoon als wetenschapper. Toen ik m'n oog liet glijden over de titels van de boeken, sprong direct weer uw veelzijdige belangstelling en kennis naar voren. Naast boeken op uw vakgebied lagen er ook vele boeken over Westerse en Oosterse filosofieën, over planten- en dierenrijk, over Aziatische landen, over wereldreligies, om niet meer te noemen.

Welnu, dit huiselijke tafereel bracht me tot de gedachte: hij is eigenlijk een bijzonder mondiale figuur. Vanmiddag wil ik 't ook hardop zeggen en u, prof. Ohmann, zó typeren: u bent een mondiaal persoon en een mondiale wetenschapper. Daarmee wil ik zeggen dat u als christgelovige bijzondere aandacht had voor de wereld die Góds wereld is.

Het is ongetwijfeld waar dat dit 'mondiale' ook al in uw leven naar voren komt in het feit dat u niet alleen in Kampen gedoceerd hebt, maar ook op die andere stip van de aardbol, Hamilton, waarheen ook vanmiddag uw en onze gedachten uitgaan. Evenzeer is het waar dat dit 'mondiale' duidelijk bij u bleek in het vele werk dat u deed en doet als deputaat voor de betrekkingen met de buitenlandse kerken.

Toch wil ik dat 'mondiale' vooral ook aanwijzen in uw studeren en doceren. In uw oudtestamentische studies, gepubliceerd of niet-gepubliceerd, hebt u steeds blijk gegeven van uw liefde voor de openbaring van de Schrift over Gods wereld die Hij schiep: landen, volken, mensen en dieren. Het begon reeds in uw studententijd. Ik herinner me dat u in die tijd een Critische Lezing gehouden hebt voor F.Q.I. over de z.g. volkerentafel van Genesis 10. We waren toen al onder de indruk van uw kennis over het ontstaan en de geschiedenis van vele volken, zoals God ze een plaats gaf op zijn aardbodem.

Gods geschapen wereld – steeds weer stond dit onderwerp bovenaan in uw exegetische studies. Zeer zeker ook de Schriftopenbaring in Genesis 1, over de schepping

zelf. Maar ook het loflied als een nagalm daarop in de u zo geliefde **Psalm 104**. U exegetiseerde het **Hooglied** en prees het grootste geschenk dat God in zijn schepping gaf, het huwelijk. U besteedde en besteedt een groot deel van uw studie aan **de profeet Jesaja** met zijn **messiaans-mondiale** perspectieven: de nieuwe wereld.

Het Oude Testament liet u naar u toekomen om de openbaring van God daarin te mogen verstaan. Tegelijk keek u de dieren aan, zag u de volken wonen op aarde, ontdekte u de toom van God over landen en mensen.

In dat mondiale bezig-zijn paste ook uw grote interesse voor de **godsdiens**ten der wereld. U zag de mensheid in deze wereld in zijn afvallige richting. Uw door deskundigen geroemde boek **Godsdiensten van India** legt al evenzeer getuigenis af van uw warme belangstelling voor de wereld en de volken. U wijst daarin duidelijk aan hoezeer de oosterse religies vervreemd zijn van God en zijn openbaring. Maar tegelijk spreekt u over de volken, die door deze pseudo-religie bevangen zijn, met christelijke **bewogenheid** en ontferming. Zo eindigt u uw boek aldus: 'Toen onze Verlosser, de Zoon van God, in Mattheus 28 : 18 het bekende bevel gaf, en daarbij wees op de Hem gegeven autoriteit, heeft Hij voor India geen uitzondering gemaakt. Dit schone stuk van zijn aardbodem en de daar woonachtige volken gaan Hem ter **harte!**' Dit citaat is, dunkt me, een klinkklaar bewijs van uw mondiale liefde voor Gods mondiale boodschap in Christus, in Oude en Nieuwe Testament.

En dit alles lag ingebed in de uitvoering van uw leeropdracht. Die leeropdracht Oude Testament is een gecompileerde. Zij omvat immers de Canoniek, inclusief tekstgeschiedenis en tekstkritiek, Historia **biblica** en Historia revelationis, Exegese, inclusief hermeneutiek. Het was dan ook absolute noodzaak dat u de vakken Bijbels Hebreeuws, Bijbels Aramees en Bijbelse Oudheidkunde zag toevertrouwd aan prof. drs. J.P. Lettinga, daarna aan drs. G. Kwakkel en vervolgens aan mevr. dra. Blok-Sytsma. Maar welke vakken u ook doceerde, steeds beoogde u wáár te maken wat u zelf zo onder woorden brengt: 'Duidelijk moet in elk geval zijn dat de aandacht van de studie van het Oude Testament gericht is op het doel van de theologische studie: de bediening van het Woord van God'. Daarom geeft u aan de studenten deze raadgeving mee: 'Lezend en herlezend – de Hebreeuwse (of Arameese) tekst wel te verstaan – **meditere** men. Er moet een voortdurend rapport zijn tussen exegeet en tekst. Zo'n grondige voorbereiding die wordt gesteund door gebed, laat de tekst tot een preek rijpen'.

Prof. Ohmann, zo hebt u met ere uw plaats ingenomen in de rij van Kamper oudtestamentici. Uw wetenschappelijke eruditie bracht u ertoe nieuwe parels te ontdekken. Uw christelijke vroomheid weerhield u ervan buitenissige vondsten te demonstreren die zouden strijden met de gereformeerde confessie. Uw eerbiedige aandacht voor de Heilige Schrift bracht u altijd weer in verbinding met Gods 'prachtig boek, waarin alle schepselen, groot en klein, de letters zijn, die ons te aanschouwen geven wat

van God niet gezien kan worden, namelijk zijn eeuwige kracht en goddelijkheid'.

En zo zijn we dan weer terug bij de typering die ik op u bijzonder van toepassing acht: een mondiaal persoon en een mondiale wetenschapper.

Wij danken onze God ervoor dat Hij aan u, die altijd openlijk betuigde dat u trots bent op uw geboortegrond in de gemeente Staphorst destijds, zijn grote gaven gaf om te laten zien dat het Schriftgeloof volgens de gereformeerde confessie geen z.g. Staphorster sectarisme is, maar een door-en-door mondiaal bezig-zijn voor Gods aangezicht.

Wij – de kerken, de curatoren, de **universiteitsgemeenschap** – danken onze God ervoor dat u de kerken in Nederland, daarna in Canada en vervolgens wederom in Nederland met trouw en ijver hebt gediend krachtens de u gegeven opdracht, **terwille** van allen in de wereld, die in de kerk van God werden opgenomen en van alle andere volken en vreemde godsdiensten afgezonderd, om helemaal het eigendom van Hem te zijn (art. 34 NGB).

Wij danken u en uw vrouw voor de inzet en de inspanning die u betoond hebt bij uw arbeid, in alles wat die arbeid met zich meebracht.

Van **harte** wensen en bidden wij u toe dat de HERE u beiden **zegene**, zowel met de rust na de verrichte arbeid, als ook met de arbeid die in de rust nog op u wacht. Onze hemelse Vader spare uw leven nog lang voor elkaar.

De rust van het emeritaat blijft staan onder de oude spreuk '**Repos ailleurs**'. In Christus Jezus, de Heer van ons aller leven, is dat waar.

C.J. Smelik

Idske de h g - d e Haan
Maat en overdaad
Over alcohol en gokken,
experiment en verslaving

'Alcohol hoort er voor mij bij – het praat wat **makkelijker**. Een sociaal **smeermiddel**? Zou best kunnen, ja. En ik wil ook alcohol op mijn **vejaardag**.'
'Waarom ik gok? Nou, als we patat halen en wachten, gooien we er wel eens een **knaak in**.'
Welk risico zit eraan? Is nee oké? Is experimenteren normaal? Probleemgebruik? Hulp zoeken/geven – een daad van moed!
Dit boekje belicht deze problematiek.

112 pag., ing., f 14,50.

Verkrijgbaar
bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100-15591

DIEPER BELEVEN

Er is vandaag weer meer aandacht voor het innerlijke en het geestelijke.

Dat is een reactie op de verzakelijking in de cultuur waarin we leven.

Wat betekent dit voor de kerk en de prediking van het evangelie?

Over deze vragen sprak de Hervormde synode midden november. Een rapport had daarvoor een aantal dingen beschreven die kenmerkend zijn voor de wereld waarin we vandaag leven. Het schetste de omgeving waarin ook de kerk staat. Waarmee moet rekening gehouden worden bij het uitstippelen van kerkelijk beleid?

Na bespreking vond de synode, dat een en ander nog maar eens verder uitgediept moest worden. Intussen is het rapport interessant genoeg om er aandacht aan te geven.

Onze omgeving

Kerk en geloof hebben in ons werelddeel op allerlei manieren invloed gehad op het denken van de mensen. En op de vormgeving van hun samenleven.

Vandaag, constateert het rapport, komt deze wereld steeds meer los te staan van het christelijk geloof. Het geloof wordt teruggedrongen naar het privéleven, naar de binnenkamer. In het publiek mag het geen betekenis meer hebben. Niet langer is het het geloof dat de mensen beheerst in hun denken en doen. De *rede* en de *doelmatigheid* worden de bepalende factoren in heel wat sectoren van de samenleving.

dat maak ik zelf wel uit

Daarnaast zie je een toenemende *individualisering*. De mensen laten zich niet door een kerk of een traditie voorschrijven wat zij moeten geloven. 'Dat maak ik zelf wel uit.' Voor veel mensen is een band met kerk en geloof dan ook niet meer vanzelfsprekend. Godsdienst en kerkelijk leven behoren tot het privé domein.

Het individu wordt eigen baas. Het emancipeert zich. De individuele mens wil zelf doel en maatstaf zijn bij de invulling van de waarden die zijn leven sturen. Zijn persoonlijk oordeel over wat goed is en wat kwaad, is in de plaats gekomen van de traditionele normen. Hij rekent dat tot zijn eigen verantwoordelijkheid.

Het lijkt er veel op, dat in de hedendaagse samenleving de *persoonlijke vrijheid* de gewenste norm is geworden. Dat heeft best positieve kanten. Maar het kan ook de verkeerde kant uitgaan. Dan ga je doen waar je zin in hebt.

Ben je vooral uit op eigen belang. Jij zelf, jouw consumptie, jouw genieten staat dan centraal.

Aan de andere kant: we worden in onze cultuur sterk beheerst door de economie en technologie. Alles en iedereen moet in de pas daarvan lopen.

En daardoor wordt het *geheim* uit de wereld gehaald. Vroeger zag men zijn leven nog in een groter raam staan, een kader dat alles omvatte, dat godsdienstig was en zin gaf.

het geheim wordt uit de wereld gehaald

Dit zingevingskader is nu verdwenen. In de plaats daarvan gaan we nu uit van eigen wetmatigheden van de samenleving. In de verschillende sectoren van de samenleving gelden eigen regels en wetten. Wat in de ene hoek geldt, past niet bij de aanpak die goed is op een ander gebied.

Daarbij is het dan moeilijk de relatie tot het geloof in God en zijn geboden en beloften aan te geven.

Toch rijzen er vragen: mag alles wat kan? Hoever mag de mens gaan met het ingrijpen in de natuur? Waar liggen de grenzen in de gezondheidszorg? Hoever gaat ons vertrouwen in de mogelijkheden van de (bio)technologie?

Leeg en stuurloos

In deze wereld, waarin God geen rol speelt en zijn geboden geen richting meer geven, voelt de mens zich niet op zijn gemak, leeg en stuurloos.

Daarom *krijgen*, volgens het Hervormde rapport, velen buiten en binnen de kerken behoefte aan iets *diepers*, wat ze dan spiritualiteit noemen.

Velen roepen om vernieuwing of verdieping van een geestelijk leven (hoe breed of vaag dan ook). Men zoekt naar zingeving. Er is aandacht voor en zorg om de *innerlijkheid*, het geestelijk welbevinden. Er is behoefte aan een *diepere* onderbouwing van concrete maatschappelijke inzet voor het milieu, tegen racisme en discriminatie. Er groeit aandacht en gevoeligheid voor schoonheid, kunst en symboliek. De aandacht voor de *diepere* dimensies van ons mens-zijn kun je ook zien in de beleving van eenheid en vrede bij een popconcert.

Waarom deze aandacht voor spiritualiteit? Het rapport ziet er zowel de gevolgen van de secularisatie in als een protest daartegen. Voor velen is het geloof in God een vraag geworden. De hele *geloofswerkelijkheid van de christelijke traditie* is onbekend geworden.

Toch dringen de grondvragen van het menselijk bestaan – wie ben ik? waar kom ik vandaan? en waar ga ik naar toe? – zich telkens op. De antwoorden op de vragen naar identiteit, zin en toekomst zoeken dan een nieuw kader van begrippen, beleving en symboliek.

Het overheersen van de rede, de moderne zakelijkheid en de sterke vertechnisering van het dagelijks leven, roepen als reactie de vraag op naar de innerlijkheid en de beleving. Het innerlijk protesteert tegen de verarming van het moderne leven.

En de kerk?

Ook in de kerk leeft de behoefte aan verdieping en beleving van het geloof. Aan verdieping van de **geloofszekerheid**. Aan een vernieuwing en verbreding van spirituele inzichten en ervaringen. Waarom? Omdat voor velen de overgeleverde begrippen van het geloven in God geen werkelijkheidskarakter meer hebben. Vooral bij jongeren en bij mensen die vooral met de geloofsopvoeding te maken hebben merk je hier vragen en verlegenheden.

spreken onze geloofswaarden over een echte werkelijkheid?

Is juist ook onze geloofstaal niet erg **verrationaliseerd**? Hoe komt het dat velen hun kerkelijk leven als **spiritueel** arm beleven?

Kortom: hoe hervinden wij de woorden, de handelingen en de beleving, zodat God weer meer werkelijkheid wordt voor ons? Zodat wij weer de omgang met God kunnen beoefenen? En over God kunnen spreken in deze cultuur die op zoek is naar zin?

Want de kerk moet getuigen in de cultuur en in de samenleving. Daarvoor moet ze het zoeken van mensen naar nieuwe zingeving, naar geestelijke verdieping van hun leven en van hun staan in de wereld ernstig nemen. En daar op ingaan, pastoraal en ook profetisch: want het zoeken naar spiritualiteit kan allerlei kanten uit gaan, en betekent lang niet altijd een zoeken naar God. **Een** scherp zicht is nodig op wat uit Hem is en wat niet.

De kerk dient ook de hernieuwde aandacht voor spirituele verdieping en vernieuwing in haar eigen midden serieus te nemen. Dat moet zij doen door het leven uit de grote geloofstraditie te verdiepen en terug te voeren naar haar bronnen.

En dat ook in een proces van her-ijsing van de **geloofstaal** in prediking, liturgie en opvoeding.

Ik gaf enkele opmerkingen weer uit het Hervormde rapport dat de omgeving analyseerde waarin de christelijke boodschap vandaag mag klinken. Een analyse die ook ons aan het denken kan zetten. En waarmee we onze winst kunnen doen, naar mijn idee.

G.J. van Middelkoop

ALS DE KERK TER SPRAKE KOMT

M.R. van den Berg heeft zich opnieuw gewaagd **aan** het thema 'kerk'. Van zijn hand verscheen *Als de kerk ter sprake komt*. De aandacht gaat in deze publikatie vooral uit naar de ambten in de kerk.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de 'Kerkelijke ambten', het derde denkt na over 'Vrouw en kerkelijk ambt', het vierde gaat over 'Kerk en macht'. In deze hoofdstukken ligt het zwaartepunt van het boek. Daaromheen is een aantal andere thema's gegroepeerd, waarvan de onderlinge samenhang niet geheel duidelijk is. De beide laatste hoofdstukken worden achtereenvolgens als excursus en als bijlage gepresenteerd. Het onderwerp 'kerk' schuift daarbij buiten beeld. De schrijver heeft kennelijk geen overdreven waarde willen hechten aan een strakke compositie. De indruk van rommeligheid wordt versterkt, omdat de auteur zichzelf hier en daar herhaalt. De vraag of de nieuwtestamentische kerkdienst te typeren is als een cultus wordt tweemaal besproken en ontkennend beantwoord (95-100, 118-127). De schrijver wil in verband met de kerkdienst zelfs niet spreken van 'eredienst' of van 'liturgie'. Voer voor liturgiewerkgroepen. De herinnering aan een Bantoe (of was het een Zoeloe?) wordt eveneens tweemaal verhaald (103, 104, 137).

Er wordt in dit boek in exegetisch opzicht erg veel overhoop gehaald. Regelmatig zegt de schrijver dingen die op z'n minst aan het denken zetten. Jammer is echter, dat de auteur zo vaak op hol slaat.

Hij trekt ten **strijde** tegen hetgeen hij ziet als resten van clericaal denken inzake de ambten. Hij wil af van de 'mono-cultuur waarin predikanten veel grotere bevoegdheden hebben gekregen dan hun collega-ouderlingen' (51). Onbedoeld sluit hij dus aan bij een discussie die op dit moment binnen de Gereformeerde Kerken gaande is. Van den Berg verzet zich tegen de woorden van prof. C. Trimp, dat de bediening van de sacramenten naar **oer-reformatorische** overtuiging hangt aan de ambtelijke prediking. De doop kan z.i. door alle gemeenteleden bediend worden.

Het verbaast me, dat de schrijver wel met naam en toenaam **kritisch** ingaat op de woorden van prof. C. Trimp (die overigens evenmin als prof. J. van Bruggen wil weten van een principiële scheiding tussen predikant en ouderling), maar nalaat te vermelden dat zijn eigen verhaal over 1 Timoteus 5 : 17 sterk aanleunt tegen de **exegese** Van Bruggen (in *Ambten in de apostolische kerk*). Meer nog verbaast het me, dat de schrijver, Nederlands **Gere-**

formeerd predikant, bij het etaleren van zijn ideeën weinig boodschap lijkt te hebben aan de gereformeerde **belijdenisgeschriften**. Deze komen **vrijwel** niet 'ter sprake'. Daardoor komt de schrijver, ondanks de op zichzelf wel-dadig aandoende concentratie op de bijbelse gegevens, in **iblicistisch** vaarwater. Men hoeft geen traditionalist te zijn om inzake de ambten rekening te houden met historische ontwikkelingen.

In het **hoofdstuk** over 'Kerk en macht' verloochent de schrijver van *De gekerkerde kerk* (1969) zich niet. Hij keert zich tegen een 'strakke, overkoepelende organisatie, waardoor de plaatselijke kerken aan elkaar gesnoerd en aan banden gelegd werden' (89). Aan de afwijzing van de hiërarchie kleef een bijsmaak, je proeft het **independentisme**. Synode's en predikanten met grotere bevoegdheden dan ouderlingen komen bij Van den Berg in één rij **te** staan met pausen en kardinalen (52). In *Als de kerk ter sprake komt*, komt de kerk op een congregationalistische wijze ter sprake.

Van den Berg versmalt daarbij de kenmerken van de kerk zelfs tot één merkteken: de doop. Hij stelt: van alle brokstukken die zijn ontstaan na de vele kerkscheuringen mag je blijven zeggen, dat ze deel uitmaken van Gods volk. 'Want ze dragen allemaal het teken van Gods verbond: de doop. Daardoor blijven ze volk van God, hoever ze in sommige gevallen ook van Gods Woord zijn afgeweken' (93).

Men kan bij het lezen van dit boek moeilijk de gedachte onderdrukken, dat de auteur een allergie heeft ontwikkeld voor alles wat maar zweemt naar gezagsverhoudingen in de kerk. Zo ook in het hoofdstuk over de verhouding man-vrouw. Met recht wijst de schrijver er op, dat in Genesis de opdracht tot heersen aan man **en** vrouw wordt gegeven. Maar het hulp-zijn van de vrouw (Genesis 2 : 18) wordt vervolgens vrijwel weggemasseerd in de uitspraak 'Uit heel het verband blijkt dat het "hulp zijn" bestaat in het **teniet** doen van de eenzaamheid van de man' (61).

Deze bekende basistekst voor de verhouding man-vrouw wordt ingewisseld voor een andere: Genesis 2 : 24. Van den Berg gebruikt de instellingswoorden van het huwelijk alsof het plaatsbepalende woorden voor man en vrouw betreft. 'Wat één is kent geen rangorde' (70). De schrijver komt dan ook uit bij de vrouwelijke ouderling. Om dat te bereiken moeten ook op de gegevens van het Nieuwe Testament enige aanpassingen worden uitgevoerd. De woorden van 1 Timoteus 2 : 11vv. worden monddood gemaakt, door de opmerking dat het daar gebruikte argument 'meer speels dan absoluut bedoeld is' (80). Wat is er zo speels aan de herinnering aan de zondeval? En Paulus' uitspraak over de man als hoofd van zijn vrouw wordt door Van den Berg als het 'maximaal haalbare' getypeerd: 'het heerschappij voeren van de man mag zo ver mogelijk teruggeschoefd worden, maar het zal nooit helemaal lukken' (67). Ja, maar als positieve verklaring van de aanduiding 'hoofd' schieten deze woorden volledig tekort.

Tenslotte noteerde ik nog de volgende uitspraak: 'Er bestaat geen draaiboek waarin elke gebeurtenis op aarde al bij voorbaat, **van** eeuwigheid, onwrikbaar is vastgelegd. Er zijn dingen die God *ad hoc* besluit' (107). Zonder hier het woord 'draaiboek' voor mijn rekening te willen nemen: wat blijft hier over van de troost die de gemeente vindt bij het onwrikbare verlossingsplan van God (Efeze 1 : 11)?

G. Gunnink

N.a.v.: M.R. van den Berg, *Als de kerk ter sprake komt*, Uitg. Van den Berg, Kampen. Omvang 144 pagina's, prijs f 22,50.

Niet alleen De Reformatie, maar ook
voorstudiematerialen andere **lektuur**
is op cassette verkrijgbaar bij:

STICHTING BRALECTAH

Mr. Z. ter Steghestraat 7
8331 KG STEENWIJK
Tel. 05210-15946

SCHELDEN EN SCHREEUWEN, RAZEN EN TIEREN, ZONDER VLOEKEN

Er wordt onder mensen heel wat afgescholden. Schelden en schreeuwen, de wereld schijnt er niet zonder te kunnen. Geen cultuur zonder een stevige voorraad scheldwoorden en geen mens die zijn omgeving op zeker moment niet laat opschrikken door in ongebruikelijke taal flink zijn gemoed te luchten.

Ook in de literatuur is het verschijnsel schelden niet onbekend. Lodewijk van Deyssel heeft eind vorige eeuw met zijn **scheldkritieken** naam gemaakt: 'Ik heb geen lust om in de stoffige taart van deerniswekkend proza te happen, waartoe de heer De Chateaux zijn stinkend bittere en vunzig zure gedachte-vruchten en het giftige meel van zijn ploerten-stijl heeft samengeknoid'. Van Deyssel was geen uitzondering, zeker niet in de vorige eeuw en nog minder als we de grenzen ruimer trekken. De historicus Macauley noemde Jonathan Swift (schrijver van *Gulliver's Travels*), 'de afvallige politicus, de opstandige priester, de woordbrekende minnaar, een man met het hart vol brandende haat tegen het gehele menselijke ras, een geest rijk voorzien van beelden van de mestvaalt en uit het pesthuis'.

Goed, dat was de vorige eeuw. Tegenwoordig gaan we wat beschaafder met elkaar om. Literaire scheldkanonnades zijn uit de tijd en het ongebreideld erop los schelden is al enkele decennia lang niet meer *comme il faut*. Mocht ergens in het land nog eens iemand in het openbaar in woede uitbarsten, dan wordt hem dit folkloristische optreden graag vergeven. Hij wordt beleefd te woord gestaan. Maar er zijn uitzonderingen.

De communisten hebben het schelden tot ver in deze eeuw volgehouden. **Karl Marx** was een groot liefhebber van het gebruik van scheldwoorden. Partijgenoten die hem niet welgevallig waren, hoorden zich ezels, beesten, schooiers, ossen of pummels noemen. Marx' volgelingen zetten deze koers voort en verrijkten hun woordenschat met woorden als slijmerige kat, trotskistisch reptiel, geile adder, gedegenerende microbe. Trouw aan de beginselen zagen de communistische partijen elders in de wereld, als de CPN in ons land, zich eveneens geroepen tegenstanders en 'renegaten' met dit taalgebruik te bestoken.

Schelden mag

Dat betekent niet dat het schelden als het exclusieve recht van de communistische clan moet worden bestempeld. Het gaat hier ook maar niet om de taal van het mindere

volk. Schelden komt in de beste **kringen** voor. .

Churchill noemde Hitler een smerige partijbons en slager. Nederlanders van hoog tot laag leerden Hitlers naam in alle talen spellen. Bij de Indianen heette hij **Winnetoet**-tochnie, bij de Ieren **O'Brajam**, bij de Russen Slarottimof, in Spanje Wibralter en in Italië Alverotti.

Ook anti-communisten kennen het zwaard van de tong en weten het goed te hanteren. De schrijver Joseph Brodsky die persoonlijk heeft ondervonden wat tirannie betekent, komt in zijn essay *Over de tirannie* woorden tekort om zijn verontwaardiging te luchten over het leed dat hem is aangedaan. 'Als je tiran wilt worden kun je maar beter saai zijn. Toch laten die wezenloze, grijze, grauwe gezichten je niet los: ze zien eruit als iedereen, waardoor ze iets vrijwel ondergronds **krijgen**; ze lijken evenveel op elkaar als grassprietten.'

Schelden mag. Er is niets op tegen om iemand stevig de wacht aan te zeggen. Wanneer de waarheid wordt gediend en het de duidelijkheid bevordert is schelden toegestaan. De profeten gebruikten dit wapen, Johannes de Doper bediende zich ervan en Jezus schrok er niet voor terug de Farizeeën in heilige verontwaardiging slangen en **adderengebroed** te noemen. Witte graven zijn het, van buiten schoon, maar van binnen vol doodsbeneden.

Schelden zonder vloeken

Wat opvalt bij alle gebruikte voorbeelden, of we nu naar het recente verleden gaan of ons oor te luisteren leggen bij een partij die het schelden vrij hoog in haar vaandel heeft staan, hier is geen sprake van misbruik van Gods naam. Het is schelden zonder vloeken. Niet dat er in het verleden geen godslasterlijke taal gebruikt zou zijn. **Eén** van de misdadigers op Golgotha 'lasterde Hem', lezen we in het evangelie naar Lucas.

Onderzoek onder andere volken naar het uitspreken van verwensingen maakt duidelijk dat de goden veelal met rust worden gelaten. 'Bij de Hond', zei Plato (428/27-347 v. Chr.) in zijn verhandeling over De Staat, om misbruik van een godennaam te vermijden. In het standaardwerk *The anatomy of swearing* geeft Ashley Montagu voorbeelden van de scheldtaal van een aantal volken zoals uit antropologisch onderzoek kon worden opgetekend. In alle culturen neemt de scherpe tong een belangrijke plaats in. Kleine gemeenschappen proberen zich met verbale agressie, soms in rituelen vastgelegd, tegenover nabijgelegen stammen te handhaven. De antropoloog **Eibl-Eibes-**

feld beschreef in 1970 de Hopi-Indianen (Arizona) die met een tong scherp als een pijl elkaar beoorlogen zonder fysiek slag te leveren. Montagu noemt dergelijke scheld-rituelen 'beschaafd', omdat ze geweld kunnen voorkomen. Het zou, meent hij, niet gek zijn 'Als de tegenwoordige barbaarse confrontaties tussen mensen en naties nog eens konden worden vervangen door het fijnzinnige spel van het scheldgevecht'. Schelden kan dus heel doelmatig zijn, zelfs zo doelmatig, dat het oorlogen kan voorkomen.

Een volk zal eerder geneigd zijn de goden te beschermen of te verdedigen, dan die te lasteren. Daarom is het protest van moslims tegen het boek van Salman **Rushdie** ook goed te begrijpen, *The Satanic Verses* raken het hart van het islamitische geloof. Voor de islamiet gaat het hier om een belediging van de grote profeet, om heiligschennis. Verdediging van de publikatie in het westen en veroordeling ervan in het oosten, het schept duidelijkheid over de wijze waarop een volk met heilige zaken wenst om te gaan.

We zijn in ons land gewend voorzichtig met overtuigingen van anderen om te gaan. Bespotting van heilige zaken van culturele minderheden zijn uit den boze.

Maar bij deze tolerantie doet zich iets vreemds voor: In onze samenleving wordt minder rekening gehouden met de gevoelens van de eigen christelijke bevolking dan van die van de culturele minderheden. Op het toneel, in een film als *The last Temptation of Christ*, in boeken en advertenties wordt Gods naam gelasterd. Er is waarschijnlijk geen land ter wereld waar zoveel gevloekt wordt als in Nederland. Dat zal een van de redenen zijn waarom ook geen ander land zoiets als een Bond tegen het vloeken kent.

Maar wanneer de goden er meestal buiten gehouden worden, of alleen een rol spelen (zoals bij Goliath tegen David) om de ander te vervloeken, wat is dan de inhoud van al die verwensingen. Gaat al dat razen en tieren zonder vloeken gepaard?

Scheldwoorden komen bijna altijd uit het gebied van kwalijke ziekten (krijg de tering), van vuil en drek (vooral veel in het Duits met scheisse en dreck) en de **sexualiteit**. Vooral in het Engels laten verwijzingen naar de geslachtsdelen een verbijsterend aantal mogelijkheden zien, waarbij ook de combinaties niet ontbreken: 'You're a heap of fucking bullshit'. Of neem het woord shit, nu ook hier ingeburgerd. Het heeft voor een groot aantal combinaties gezorgd (horseshit, those shits, it is not worth a shit). Hetzelfde geldt voor andere woorden uit wat Freud zou noemen de genitale fase.

Kunnen we vaststellen dat dit taalgebruik voldoende is en er dus in het Angelsaksische taalgebied niet gevloekt wordt? Zo ligt het natuurlijk niet. 'What the hell', en 'what the devil', begint er op te lijken. Daarnaast wemelt het in de literatuur van woorden als 'Christ', 'Jesus', 'damn' en dergelijke. In Engelstalige landen is het 'cursing and swearing' dus allesbehalve onbekend. Maar

wordt in ons land niet meer gevloekt dan in welk land ook, zoals bijvoorbeeld prof. Douma (*Ned. Dagblad*, 29 april 1988), veronderstelt?

Op een bepaald punt is hierover duidelijkheid gekomen.

Vloeken in vertalingen

Een veelgehoorde bewering is dat in vertaald proza meer gevloekt wordt dan in het oorspronkelijke Engelse werk. Op verzoek van de Bond tegen het vloeken heb ik enkele jaren geleden onderzoek gedaan naar de vraag of er, wat betreft grof taalgebruik en vloeken, verschillen waren tussen het Engels en de vertaling ervan in het Nederlands. Enkele conclusies uit het onderzoek:

- Woorden waarvan we het op grond van de betekenis niet verwachten, worden met vloeken vertaald.
- Het komt meer voor dat vloeken worden toegevoegd dan dat ze verdwijnen.
- Heel verschillende woorden als son of a bitch, **damn**, **the hell** en fuck worden met gvd vertaald.

Alles in een zin samengevat:

Uit vergelijking van een twintigtal Engelse werken met de vertaling ervan in het Nederlands blijkt dat in vertalingen van fictioneel proza in toenemende mate meer gevloekt wordt dan in de oorspronkelijke tekst. Deze toename is aangetoond aan de hand van Shakespeare-vertalingen. Ons taalgebied kent een groot aantal vertalingen van het werk van Shakespeare. De vertaling van Burgersdijk (1891) is jarenlang de beste geweest die in omloop was. Een belangrijk vertaler van na de oorlog is Willy Courteaux (jaren zestig), terwijl Gerrit **Komrij** een contract met uitgeverij Bert Bakker heeft voor het vertalen van alle werken van Shakespeare. Worden vertalingen van Burgersdijk, **Courteaux** en **Komrij** vergeleken dan is de vergroving duidelijk aanwijsbaar aanwezig.

Bloody

Onze taal kent voor het in Engeland veel gebruikte woord 'bloody' geen woord in de speciale betekenis die het daar heeft. Letterlijk vertalen is onmogelijk. Het woord wordt in het Nederlands vaak met een vloekwoord vertaald. Maar is dat correct? Bloody kent een boeiende geschiedenis. Ashley Montagu wijdt er in zijn *The Anatomy of Swearing* een apart hoofdstuk aan. Eens was het een normaal fatsoenlijk woord. In de tijd van Shakespeare verwees het naar de bloeddorstige eigenschappen van iemand: Duncan in *Macbeth* (I,ii): What bloody man is that?

Tot in de achttiende eeuw bleef 'bloody' een woord zonder negatieve klank. Daarna gaat er geleidelijk iets veranderen. Eerst gaat het de betekenis van een volgend woord versterken: It grows bloody cold (het wordt vreselijk koud). Swift schrijft dat 'it was bloody hot walking today' (brief aan **Stella** 1714) en later voelt hij zich 'bloody sick'. Dan komt een nieuwe fase. Het woord 'bloody' wordt een vulgair, een onbehoorlijk woord. Gebruik moet, vooral in het gezelschap van dames, worden vermeden. In de krant, in politierapporten en dergelijke

wordt het als 'b...y' geschreven. Hoe te verklaren dat dit woord wereldwijd in discrediet raakt en in heel het Engelssprekende taalgebied, met uitzondering van Amerika, een negatieve lading krijgt! De meest aannemelijke verklaring die ik hiervoor heb kunnen vinden, is dat het woord in de zo klassebewuste Britse samenleving steeds meer werd geassocieerd met de 'lower class'. Het werd een woord dat paste bij de ongeletterde, oncultiveerde massa, het plebs. 'Bloody' was in het tijdperk van koningin Victoria een woord dat een heer van stand en ieder die zichzelf respecteerd, niet in de mond zou nemen. De afkeer van dit woord werd daarnaast nog versterkt door de religieuze dimensie die het kreeg, doordat (ten onrechte) werd aangenomen dat het woord iets te maken had met het bloed en de wonden van Christus. Ook werd verondersteld dat het iets te maken had met de vrouwelijke menstruatie. Met elkaar een complex van respectabele redenen om het woord te vermijden.

Deze ontwikkeling is echter niet door de hele Commonwealth gegaan. In Australië werd het bijzonder populair, terwijl het in Amerika vrijwel onbekend is gebleven.

Amerika had er ook geen belang bij het te importeren. Het Departement van Oorlog gaf tijdens de Tweede Wereldoorlog aan soldaten die in Engeland dienden een boekje mee, waarin op de volgende wijze werd gewaarschuwd: 'De Britten kennen uitdrukkingen die misschien grappig lijken. Je kunt in hun ogen gemakkelijke flater slaan. Het is bijvoorbeeld niet zo verstandig om in gemengd gezelschap "bloody" te zeggen in Engeland – het is een van hun ergste vloekwoorden'.

Inmiddels is de come-back van het woord volledig. Het wordt overal en alom gebruikt, door alle rangen en standen. Religieuze betekenis heeft het niet meer, behalve dan misschien nog een 'awareness of it at some deep level'.

In mijn onderzoek, *You bloody fool, hoe vertaal je dat?*, een uitgave van het Publicatiefonds van de Bond tegen het vloeken, ben ik nagegaan hoe vertalers met het woord 'bloody' omspringen. Er konden mooie vondsten worden genoteerd, acceptabel op grond van de betekenis. Maar het woord wordt ook met zware vloeken vertaald, volledig in strijd met de betekenis die het woord nu (in Engeland) heeft.

Op de publikatie zijn veel reacties gekomen. Over het algemeen werd geaccepteerd dat het op grond van taalkundige criteria niet te verdedigen is, dat een woord als bloody, maar ook woorden als shit, bloody, bastard en dergelijke, in grove vloeken worden overgezet. Maar zodra er sprake was van een ethisch oordeel, volgde afwijzing. *Elsevier* (Wim Zaal) sprak in dit verband zelfs over 'bezwaren' die overgaan in 'agressie'. Toch gaven enkele kranten (*De Telegraaf* en het *Utrechts Nieuwsblad*) ook ruimte voor een christelijk standpunt. De *Telegraaf* nam onder de kop 'Gods naam misbruiken geeft ergernis', over waarom misbruik om andere dan taalkundige redenen moeten worden vermeden: 'Voor christenen heeft

Gods naam niets van de oorspronkelijke betekenis verloren. Zij willen een naam die zo vol is, niet hol laten klinken. Eerbied daarvoor en respect voor degenen voor wie Hij veel betekent, zouden voor iedere vertaler redenen moeten zijn om misbruik te vermijden'.

Vergelijkingen over het gebruik van scheld- en vloekwoorden met andere tijden en culturen, waarvan er in dit artikel een aantal zijn gebruikt, pakken voor ons allemaal nadelig uit.

Er valt veel goeds te zeggen over ons land en de post-christelijke cultuur waarin we leven. Schelden en schreeuwen is een **genante**, onfatsoenlijke manier van communiceren geworden. De scheldkanonnades, het razen en tieren in het openbaar of in de pers is verdwenen. We kunnen glimlachen om de restantjes die ons resten, waarvan het politieke debat in het Britse Lagerhuis nog een aardig voorbeeld is. We zijn tolerant, we gaan voorzichtig met elkaar om, we respecteren de religieuze overtuiging van anderen.

Maar het kost weinig moeite door deze schijn heen te

Niek Bakker

STICHTING REFORMATORISCHE HOGESCHOOL TE ZWOLLE

In januari 1994 zal de Reformatische Hogeschool Zwolle met een **1E GRAADS OPLEIDING THEOLOGIE** van start gaan.

Interesse?

- * bel voor een informatiebrochure (038-541076) en/of
- * kom naar de speciale informatiemorgen zaterdag **18 december** van 10.00-11.30 uur in de Prins Johan Frisoschool aan de Jan Buschstraat 6 te Zwolle.

LET OP! LET OP! LET OP! LET OP! LET OP!

De Persschouw van deze week sluit aan bij die van de vorige keer (*De Ref.* 69/10, blz. 186-188).

Valluik

In *Hervormd* Weekblad van 25 november jl. brengt dr. J.J.C. Dee gefundeerde bezwaren in tegen de gedachte van de Confessionele Vereniging, om als overgangsbepaling classes in te stellen die aan het **bovenplaatselijk-hervormd**-zijn gestalte kunnen geven. Hij wijst er op dat de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland (VPKN) volgens de ontwerp kerkorde 'bestaat uit al de gemeenten, te weten de protestantse gemeenten, de hervormde gemeenten, de gereformeerde kerken en de evangelisch-lutherse gemeenten'. Nadat hij een korte historische schets heeft gegeven van de belangrijke plaats van de classicale vergaderingen, zet hij uiteen, waarom een uitdrukkelijk 'nee' moet opklinken tegen aparte hervormde classes als overgangsbepaling bij het Samen op Weg-proces.

Argumenten tegen hervormde classes

Wie zich voor ogen tracht te stellen wat samenhangt met eigen hervormde classes in een gefuseerde kerk, bedenke het volgende. Want een eigen hervormde classis:

1. houdt de uiteindelijke aanvaarding in van een gefuseerde VPKN, waarin de NHK ten onder is gegaan; we zitten allen dan toch onder één dak en we maken deel uit van het geheel;
2. betekent dat we plaatselijk en classicaal de **NHK** zouden voortzetten maar de kerk is ons ontnomen en het zicht op de kerk is verdwenen; plaatselijke en classicale 'restgroepen' zijn geen kerk te noemen; het dient ons te blijven gaan om de NHK als kerk en om de opbouw van die kerk in **schriftuurlijk-kerkordelijke** zin: gemeente-classis-Provincie (Particuliere Synode)-Generale Synode;
3. houdt in dat na het 'ombrengen' van de NHK een klein deel van deze kerk 'geamputeerd' verder leeft, alsof er nog een eigen Hervormde Kerk is, die niet meer is;
4. betekent dat hervormden die niet 'mee' en ook niet 'weg' willen zich laten opbergen in 'hervormde reservaten'; hun stem zal in het geheel van de VPKN van weinig gewicht meer zijn; er zal voor gezorgd worden dat deze 'tegenbeweging' van de VPKN een 'zachte dood' zal sterven via de '**Verelendings-theorie**';
5. bestaat bij de gratie van **Overgangsbepalingen** en Overgangsbepalingen zijn naar hun aard altijd **tijdelijk** en kunnen te zijner tijd weer buiten werking gesteld worden;
6. betekent via het aanbod van Overgangsbepalingen niets anders dan 'last minute wisselgeld' om ook de (gematigde) tegenstanders van de VPKN op het laatst alsnog te winnen;
7. zal betekenen dat men, hoewel plaatselijk in betrekkelijke zin vrij, zich classicaal in een uitzonderingspositie laat manoeuvreren, provinciaal blijft aangewezen op en overgeleverd aan de gefuseerde provinciale bureaus en landelijk als afgevaardigden van een hervormde classis worden ingevoegd in de VPKN en daarmee monddood wordt gemaakt;
8. zal organisatorische enorme chaos veroorzaken in de kerk;
9. zal in praktische zin op ontelbaar veel moeilijkheden stuiten en aanleiding geven tot de meest vreemde toestanden; men **denke** slechts aan die enkele gemeenten in een classis die in een ge-

fuseerde classis niet mee willen doen (bijvoorbeeld in het noorden van het land zou dat een hervormde classis opleveren voor Friesland, Groningen en Drenthe), of aan een wijkgemeente die in een centrale gemeente zich niet op een gefuseerde maar op een hervormde classis richt;

10. zorgt er wel voor dat u geen predikant meer bent in de Nederlandse Hervormde Kerk, maar in de VPKN (met een hervormde standplaats!);

11. laat uw aanstaande lidmaten weliswaar binnen een hervormde gemeente belijdenis des geloofs afleggen, doch doet hen lid zijn van de VPKN,

12. stelt ons voor de vraag waar voor gemeenten, die niet mee willen en in een hervormde classis gaan, opzicht en tucht, bezwaren en geschillen, reguliere, bijzondere en buitengewone visities terecht komen;

13. dient ons te doen beseffen dat: de diakonale gelden naar de VPKN gaan; de gelden en de goederen van de kerkvoogdijen vervallen aan de VPKN; ook die gemeenten die niet mee willen precies als alle andere gemeenten meebetalen aan de VPKN en aan de instandhouding van heel het bovenplaatselijk apparaat;

14. vertoont de onmacht en de armoede van het huidige **Samen op Weg**-proces, een aanstaande VPKN (fusie-kerk) en het toekomstig 'verenigd protestants' kerkelijk leven;

15. stelt ons het beeld voor ogen van het verachten van het eerstgeboorterecht voor het kooksel van een overgangsregeling, waardoor men 'tweede keus' is geworden en pas echt is '**kaltgestelt**'.

Ten besluite

Naar ik hoop zijn hier voldoende argumenten aangedragen die kunnen helpen om te voorkomen, dat we straks met open ogen in de valkuil vallen van Overgangsbepalingen voor hervormde classes. Want de mogelijkheid is niet uitgesloten dat toch in die richting gedacht en gewerkt wordt. Een ieder zij waakzaam en op zijn hoede!

W.G. de Vries

BOEK- EN KANTOORBOEKHANDEL
Nugteren

Uw boekhandel
voor o.a.:

- catechisatie-uitgaven
- schetsenmateriaal
- (huwelijks)bijbels
- belijdenisgeschenken
- met getallenkortingen
- en gratis inlegvellen

Singelpassage 11
9401 JB Assen
tel. 05920-16190
b.g.g. en 's avonds: 10910

Beroepen te Almelo, Haarlem en Veenendaal (2e pred. plaats): J.R. Geersing, te Lisse i.c.m. Voorschoten; te **Creil** i.c.m. **Nagele**: J.H. Tempelman, kand. te **Bergen**-theim; te Delfzijl en Driebergen: A. Kruizinga, l.l. pred. te Johannesburg (Zuid-Afrika); te Doetinchem i.c.m. Doesburg: C. **Beiboer**, kand. te Kampen; te Mariënberg (2e pred. plaats): **F.J.** Bijzet te Pretoria, Zuid-Afrika; te Neerlandia (Canadian Reformed Churches): L.S.K. Hoogendoorn te Waddinxveen.

Beroepbaar gesteld door de classis Gouda-Leiden-Woerden na eervol van zijn binding aan de **Geref.** Kerk van Leiden te zijn ontheven, ds. P. Houtman, De Meij van Streefkerkstraat 60, 2313 JP Leiden, a (071) 132683.

Aangenomen naar Zwolle-C.: F.H. Folkers te Stadskanaal; naar Vroomshoop: S.M. Alserda te **Drachten-Z./O.**, l.l. zendingspred. te Kalirnantan **Barat**, Indonesië, die bedankte voor Enkhuzen.

Bedankt voor **Ommen**: P. Groenenberg te Amersfoort-West.

OVERLEDEN

Zondag 28 november jl. is ds. H.K. **Poelman** (74 jaar) te Berlikum overleden. Ds. **Poelman** was emeritus-predikant van de **Geref.** Kerk te Enumatil en werd op 25 februari 1919 geboren. Na zijn theologische opleiding werd hij in 1948 bevestigd in de (syn.) **Geref.** Kerk te Andel (N.-Br.). Hierna diende hij de syn. kerken te Arnemuiden 1955, Berlikum 1961 en Kamperland 1968. Daarna ging hij over naar de **Geref.** Kerk (Vrijg.). Vanaf 1972 diende hij te Enumatil tot zijn emeritaat 1 okt. 1984.

Op de leeftijd van 68 jaar is 30 november jl. ds. T.J. Keegstra, emeritus-predikant van de **Geref.** Kerk te Arnhem, te **Doorwerth** overleden. Ds. T.J. Keegstra werd geboren op 1 september 1925. Na zijn middelbare schoolopleiding vervulde hij verschillende functies. Daarna ging hij naar de Theologische Hogeschool te Kampen, waar hij in 1957 afstudeerde. In dat jaar werd ds. Keegstra bevestigd in de **Geref.** Kerk te Waardhuizen. Daarna diende hij te Tiel-Zaltbommel 1961, Ermelo 1965 en Arnhem 1970. Hij ging in 1968 i.v.m. zijn gezondheid met vervroegd emeritaat.

Ds. Keegstra was afgevaardigde van de generale synoden van Hoogeveen 1969, Hattem 1972, Kampen 1975 en Heemse 1984. Ook was hij lid van verschillende deputaatschappen van generale en particuliere synoden. Hij was o.a. deputaat voor de herziening van het kerkboek en vanaf 1970 was hij een aantal jaren deputaat-curator van de Theologische Universiteit te Kampen. Ds. Keegstra is ook een aantal jaren voorzitter geweest van Stevaj.

JUBILEUM

Zaterdag 4 december jl. was het 55 jaar geleden dat ds. **Jac** van Nieuwkoop te Wezep, emeritus-predikant van de **Geref.** Kerk te Rotterdam-Delfshaven, in het ambt werd bevestigd te Anna Paulowna. Hij werd op 17 april 1913 te Rijnsburg geboren. Hij verwisselde Anna Paulowna voor Ulrum 1943, waar hij zich vrijmaakte 1945. Daarna diende hij Amsterdam-Centrum 1946, Scheveningen 1955 en Rotterdam-Delfshaven 1971 tot aan zijn emeritaat 23 april 1978.

VERLOF

Ds. J.Th. **Havinga**, zendeling in Curitiba (Brazilië), is met zijn gezin voor een verlofperiode in Nederland tot begin februari. Adres: Witterzomer 7, 9405 VE Assen.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Capelle a/d IJssel * *Predikant*: R. ter Beek, a (010) 4504006 (p.137).

Groningen-Zuid * *Kerkeraad*: Postbus 8052, 9702 KB; *Scriba*: J. de Haan, Onderduikerstraat 76, 9727 CX Groningen e (050) 253422 (p. 41).

Steenwijk * *Scriba*: J. Huisman, Oostwijkstraat 63, 8331 EC, ☎ (05210) 14541, fax. (05210) 14904 (p. 84).

Deputaten BBK * *Moderamen*: *Voorz.*: Ds. A. de Jager, Zwolle; *2e voorz.*: Ds. M. Brandes, Hardenberg; *Secr.*: ds. J. Klammer, Zwolle; *Penningm.*: J.L. Joosse, Bunschooten (p. 153).

Generaal diaconaal deputaatschap * *Secr.*: ds. H.M. Smit (p. 154).

VERENIGINGEN E.D.

Evangelisatie & Recreatie * *Secr.*: Ellis Flipse, De Sitlerlaan 26a, 2313 TP Leiden, a (071) 120063 (p. 210).